

Lahtised Lehed

„Olioni“ hinnata kaasanne

Nr. 4

Aprill

1930

Jaan Vahtra

Rännakuid Võrumaal

Autobiograafilisi pilte aastailt 1901 — 1902.

Kui olin õpetaja Parapalus

2

„Noh, mõtelge, see on ainuke tee, kuidas pääsete. Aga see ei ole siiski veel mitte kõik. Enne kui teie ametisse lubamisest juttu võib olla, peate näitama, kas tundi oskate anda. Selles suhtes korraldan teile kohalikus linna algkoolis kaks proovitundi, aritmeetikas ja vene keeles. Kui tunnid lähevad korda, siis alles kõneleme edasi. Nüüd minge ja ilmuge päale lõunat linna algkooli juhataja härra Songi juure tundide asjus läbi rääkima. Ma teen selle aja sees korralduse, et moodustataks katsekomisjon. Aga ärge unustage, et minu otsus on ka komisjonis kõigepäält maksev. Ja kõige viimaks, kui teil ka katse peaks õnnestuma, mida ma küll ei usu, tuleb teil kirjutada minu nimele eriline palvekiri, kus palute end selle ja selle kooli õpetajaks määrata. Aga ma ütlen teile, et too palvekiri peab olema kuldsulega kirjutatud, kuldsulega, saate aru? Aga nüüd minge ja valmistuge katse vastu.“

Pugesin uksest välja. Värske õhk oli nii paitav ja armas. Tammusin tänaval edasi, aimamata kuhu. Kõik see, mida olin paar minutit tagasi üle elanud, näis olevat olnud õudne unenägu. Ähvardus sandarmitega, vana koolimaja Parapalus, proovitunnid, jutt kuldest sulest — kõik käis pääs segamini.

Kõndisin kaua, kuni viimaks läksin ja otsisin üles õpetaja Songi. Tundsin seda meest rohkem küll nime järele kui isiklikult, kuid usaldasin siiski talle kõike jutustada, mis minuga inspektori kantseleis oli juhtunud.

Songi vangutas pead ja seletas siis, et kõike seda lugu ei maksa nii väga tõsiselt võtta. Prošljakovi vembud kooliõpetajatega olevat niivõrd igapäevsed ja veidrad, et tuleb kahelda ta normaalsuses. Ta ajavat kõigepäält kõvat venestamispoliitikat ja tegevat seejuures sääraseid narrusi, mis kogu õpetajaskonna on tüüdanud, ja inspektori

päale olevat antud niipalju kaebusi, et tema peatset teise kohta paigutamist olevat oodata. Proovitundide asjus olevat Prošljakov juba temaga rääkinud. Jutt kuldsulega kirjutatud palvekirjast pole muud kui otsekohene raha väljapressimine, milline praktika Prošljakovil laialt olemas, — sellest tuleb lihtsalt mööda hiilida. Aga ajalehe sõnumi õiendamise asjus võiks ju mõni kaudne märkus teha, sest ettevaatlikult tehtud õiendus paljastaks selle tšinovniku plaanisid veelgi. — — —

Järgmisel päeval olin Songi koolis proovitundi andmas. Mäletan, et komisjon koosnes mõnest linnakooli ja algkooli õpetajast, nende hulgas ka Songi (praegune raamatukaupmees Võrus). Muidugi oli platsis ka Prošljakov. Andsin elus esimest korda tundi, vene keeles ja aritmeetikas, püüdsin toimida nii, nagu Songi varemini seda mulle õpetas. Ladusa vene keele oskuse tõttu tulid tundidega kuidagi toime. Aga tundide lõpul laotas Prošljakov käsi ja kõneles õpetajatele: „Pole siin midagi teha, tunnid on täitsa nurjunud, ainult vene keele tunnis olen ma üles kirjutanud 98 viga.“

Kuid katsekomisjoni liikmed olid teisel arvamisel ja raiusid vastu, ning lõpptulemus oli see, et minu antud tunnid tunnistati rahuloldavateks. Mäletan veel, et Prošljakov laia suuga seletas:

„Vitsu on talle tarvis, aga mitte õpetajaks! Läheb niisugune rahvast üles kihutama, muud midagi.“

Paar tundi hiljemini läksin inspektori kantseleisse. „Noh, see on päris ime, kuidas need härrad sääli teie tunnid rahuldavateks võisid tunnistada! Aga olgu, ma ei taha sellest mingit numbrit teha. Saate paberi ja võite sõita. Aga ajalehes õiendus tuleb teil teha ja see number minule saata, ning mainitud palvekiri tuleb tingimata anda, neis asjus ma ei tagane. Olete noor inimene ja võite oma elu parandada. Ma ei ole kellegi vaenlane, aga riigi-

vastaste sõber ka mitte. Sõidan mõne aja pärast teie kooli revideerima, ja kui kõik nii ei ole toimitud, nagu ma teile soovitan, siis võite julge olla, et koha päält lendate, selle juures ei saa mulle keegi midagi teha...“

„Aga, inspektori-härra, täna pole mul võimalik palvekirja anda, katsun ehk saan homseks.“

„Täitsa ükskõik kas täna või homme. Annate ära ja kui mind ei ole kodus, siis minu teenija kätte.“

Sain siis Prošljakovilt väikese ametliku paberi, et mind on tingimisi lubatud Parapalu kooliõpetaja kohustetäitjaks kuni inspektori edaspidise korralduseni. See paber on mul tänaseni alles hoidunud kui kummaline dokument.

Aga uksest välja tulles tuletas Prošljakov veel kord palvekirja meele.

4.

Panin kerge jalu linnast tulema nii ruttu kui sain. Palvekirja asjus tuletasin meele õpetaja Songi nõuannet, aga „Oleviku“ toimetusele otsustasin kirjutada ja õienduse asjus ka säält nõu küsida. —

Sügispäev veeres alla, kui sammusin linnast välja. Säädsin sammud Põlva poole, kuhu oli kakskümmend viis versta. Vaatlesin inspektorilt saadud paberit, ja silmade ette kerkis jälle Parapalu koolimaja säääl tagamaal, nüüd palju kaunimalt ja meeldivamalt kui enne. Vahest jätab inspektor norimise selle „kuldsolega“ kirjutatud palvekirja asjus, vahest pääsen ka sandarmitest. Ning jõuan kord Parapallu ja algan rahvavalgustamise tööd. Õpin edasi, elan omaette elu ja pääsen vahest kunagi välja sellest madalast ja narrist elust... —

Meel sai järsku üpris rõõmsaks ja tuleviku-plaane tekkis pähe niipalju, üks veetlevam kui teine. Ja oma ette lauldes sammusin valgel, tolmusel maanteel, sammusin kiiresti, kiiresti, kuna ümberringi seisis vaiksed põllud ja metsad jahe-das sügisõhtu hämaruses, ning ülal selgel laotusel löi kiirgama tähtede hulk. — —

Jõudsin südaöksi Põlvasse, kus pöörasin sisse ühe sugulase tallu. Teisel päeval sain sugulase niikaugale, et lubas mind oma hobusega Parapallu viia ning andis minule kaasa leivakoti ja puuvoodi.

Läks lahti sõit Põlvast Parapallu, umbes kuuskümmend versta, minu uude õpetaja-kohta. — — — Mõöda Meeksi vallamajast, algas see päristee sinna, tagamaale.

Parapalu?

Pika kitsa ribana venib Meeksi vald mõöda Peipsi rannikut. Ühel pool suured Kastre mõisa metsad, teisel pool madal järverand soiste heinamaadega. On kohti, kus valla laius ainult paar kilomeetrit. Kaugele põhjapoole ulatub valla viimane ots, Piirisaare kohale, Pedaspää juure. On lappe kindlat põllumaad, siis sood, sood ja metsatukkad. Neil kindlamaa saartel asuvad üksikud talud ja soo äärtel tolleaegsed mõisa kanditalud ja metsatöölised hütid. Aga otse järve kaldal asusid

kalamehed, tihti mitme elamuga kobaras, pääasjalikult säääl, kus leidub järve kaldal kõvemad pinda.

Säääl soode ja sookeste taga, vallamajast enam kui viisteistkümmend versta kaugel, asub Parapalu küllake, mis koosnes 5—6 talust ja mõnest popsnikust. Ja säälsamas, külast natuke eemal, mõisa metsatukka sees seisis Parapalu koolimaja.

Aeglaselt ja hüpeldes logises meie vanker põhjatumail külateekesil, ühest sookäärust teise, ühelt „saarekeselt“ teisele, ikka edasi tagamaale.

Aga metsasaludes seisis kased kuldkollased ja sinine Peipsi ida kaarel kohises tasa. Naeratas sügispäike kallates imelist kuldkollast valgust üle kurva maastiku.

Hilja õhtul jõudsime kohale, pääle seda kui minu häätahtlik voorimees küllalt oli kirunud ja tõendanud, et säärane tee viib ainult tagapõrgusse.

Vaikuses seisis vana õlgkatusega koolimaja kuldvärvilises metsasalus. Katus oli tal sammaldanud ja mõni noor kasetaim tõstis ta harjalt pääd julgelt taeva poole. Mõni aknaruut puudus hoopis, ja nagu pärast selgus, olid metsalinnud suvel tarvitanud koolimaja omale pesitsemiseks.

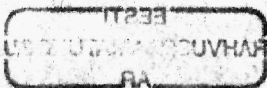
Ainuke naaber oli kohalik mõisa metsavaht, temagi maja ümber lagedat maad üsna vähe. Aga koolimaja jaoks oli parajasti just niipalju maad, kui nelja seina alla mahtus. Terve suve jooksul ei elanud koolimajas ainustki inimest, ning uks seisis suletud väikese tabalukuga. Tõime metsavahilt taba võtme ja läksime majja. Ühes maja otsas leidis paar laudseinaga lahutatud kambrikest väikeste aknakestega, poollagunud kapp, kus pidi olema kooli „inventar“, milleks osutusid kaks-kolm igivana võru murraku jutluseraamatut. Teises maja otsas asus kooliruum, õige ruumikas palvemaja-taoline tuba, milles 5—6 pikka vanamoelist koolilauda, mis pääle istudes hirmsasti kääksusid. Aga pragunenud palkseinad olid peaaegu mustad, ja koolilapsed olid, nähtavasti ajaviiteks, samblagi seina vahelt välja uuristanud, nii et mõnest kohast paistis seinapraost valgus. Suur ahi oli pragunenud ja tublisti suitsunud, pinkidel ja põrandal paistis rohkesti linnusõnnikut, — neil oli olnud suve jooksul siin kindel varjupaik.

5.

Kiiresti oli ümbruskonna taludes levinenud sõnum, et uus kooliõpetaja on tulnud. Peagi ilmusid koolimajja mõned peremehed külast, kes ajasid vaikset juttu ja silmitsesid mind igast kandist. Leidsid koguni, et ma olevat „laadna“ poiss ja suur jutumees, saab hää õpetaja. Aga kõigepäält huvitas kõiki nimelt see, kas ma ka palvetundi pean.

Järgmistel päevadel tulid juba perenaised ja töid uuele õpetajale külakosti: kuivatatud latikat, poolpätsi leiba, pudel piima — „elu alostusõs,“ nagu nad ütlesid.

Tulid varsti kooli ka lapsed: ilmus neid terve seitse, neli poissi ja kolm tütarlast. Nii suureks see arv jäigi kogu talveks. Aga laupäiviti tulid „puulpä latsõ“, suured poisid ja tüdrukud, juba koolieast väljas, kuid veel leeris käimata, poistel

mõnel juba tore mokahabe. Tuupisime viimastega piiblitlugu, katekismust, piiblisalme, kirikulaule. Ent pühapäeval tuli palvetundi pidada.

Äärteni täitus siis koolituba vanadest ja noortest, ja mina, kaheksateistkümne-aastane poisinlk-õpetaja, lugesin vaikselt Japsehäälel vanast võrumurrakulisest jutluseraamatust pikal pingil, kägiseva lauakese taga, mille pääl põlesid ka küünlad, vanades puulühtrites.

Minu palvetunnid võitsid millegipärast peagi suure lugupidamise ja kuulsus sellest ulatus ka kaugemale saarte taludesse. Mäletan, et jõulu eel ilmusid koolimajja küla poisid ja tüdrukud, ehtisid roheliste kuuskedega ja värviliste paberilintidega toredasti koolitua, ning taludest saadeti kümme-kond naela küünlaid. Ja jõuluõhtul, kui langes vaikselt laia lund ning kohises oma tasast laulu mets ümber koolimajja, siis tuli rahvast hulgana mööda metsateid ja -teekesi, tulid vanad ja noored, vaiksed ja lumised, istusid pühalikult pinkidel, kesk kuuskede rohelsust ja kirjuvärvilisi linte, säravate küünlate valguses. Asusin siis vaikselt, pühalikus meeolus laua taha ja algatasin melankoolset jõululaulu. . .

Kuid jõulu esimese püha hommikul tulid nad uuesti, need tõelised usklikud metsaelanikud, palvetunnile, tulid juba hommikul kella kuue ajaks, sest nii oli nende soov. Pidin sel päeval kolm korda palvetundi pidama, — hommikul, keskpäeval ja õhtul, ning igakord oli koolituba rahvast täis. —

Oli vaevaline ja vilets too minu esimene õpetaja-aasta säääl Parapalus. Palgaks oli määratud sada rubla aastas, prii korter, küte ja valgustus-rahaks 5 rubla. Palga järele pidin käima vallamajja, kuid harva juhtus, kus anti korraga 5 rubla, tuli leppida vähemaga, sest ikka ja ikka ei olnud valla kassas raha. Sain tunda nälga ja külma, kuna vald visa oli puid tooma, ja kui toodigi, siis võimalikult odavaid ja tooreid.

Tihti aitas hädast välja külarahvas, kus helled perenaised laste kaudu saatsid kas kala, piima, leiba. Ja minu hää naaber metsavaht Jakob Truuts ei lasknud mul ka niiväga külmetada: sai tema õuest sülega puid tassitud, hädakorral.

Pikkadel talveõhtutel, siis kohises ümber koolimajja kõrge mets oma muutmata laulu, laulis ritikas vana ahju praos, ning mina istusin sügavas vaikusel pikki-pikki tunde, lugedes Turgenjevit, Gogolit, Dostojevskit, Kanti, Nietzschet, tuupisin sekka ladina keelt, milleks raamatuid endale aegajalt lasksin saata tuttavalt üliõpilasel Tartust, külameeste linnasõidu puhul.

Elades selles vaikes-vaikes nurgakeses, eemal laiemast ilmaelust, kesk avameelset ja usklikku rahvast, tundus tihti, et mingi saladuslik jumaluse mõiste kippus endagi üle võtma võimust ja mul tuli ta vastu pidada tõsist võitlust, milleks väga hästi aitas kaasa mõni kõva viinavõtmine metsavaht Truutsi seltsis, kui käisime mõnikord väljas maailmas — Mehikoormas.

Oli veel teinegi juhus, kus võis „välisilmas“ mürgeldamas käia. Nimelt, avanes sihuke juhus pea igal laupäeval, kui sõitis Meeksi mõisast va-

litseja abiline Eduard Reiman, minu hää sõber, mõisa viljavoriga Parapalust läbi Piirisaarele, sääsetele saareelanikkudele vilja müüma. Peatas siis too kena poiss mõisa laia reega koolimajja ees, viis mind mõnikord poolvägisi kaasa. Tegime säärastel sõitudel Piirisaares alati kõva mürtsu: Piirisaare venelaadilises kõrtsis joodi rängasti, lasti venelastel sadat nalja teha ning telliti vene plikad tantsima. Oli see üks omamoodi „kabaree“, mida võis näha ainult säääl, ränga lõõtspilli-muusikaga, pöörase vene tantsuga ja rõvedate lauludega, kus tihti ei puudunud isegi naiste alasti tants, iseäranis siis, kui Reiman vilja soodsamatel tingimustel oli müünud ja tublisti vaheraha teeninud.

Aga Parapalu taludeski sai mõnikord lõbusat olemist, eriti siis, kui mõnes talus mõni pidulik sündmus päevakorral oli. Suuremate pühade ajal paluti õpetajat igasse tallu, ja esimene asi igal pool oli — rängasti süüa anda, kusjuures ka va pudel haljast ei puudunud.

Aga äripäeva õhtutel tulid tihti paar ärksamad külapoissi koolimajja, tõmbasid kimbu kaarte taskust, ning kaardimäng läks lahti, mis kestis ikka poole ööni, mäng — lihtsalt ajaviiteks.

Rannakülakeses, Saarkõstel, elas huvitav mees, kes oskas toaoreleid ja harmooniume valmistada. Tegi kõik osad ise ja nii, et mänguriistadel polnud vigagi.

Leidus selle tõttu tema valmistatud oreleid koguni kahes-kolmes taluski. Et keegi ei osanud neid mängida, pääle meistri, olid nad rohkem uhkusajaks, ja kui kuulda saadi, et õpetaja seda kunsti oskab, tiriti mind vahetpidamata ühte ja teise tallu mängima. Pääle selle oli minu lähemal naabril metsavaht Truutsil vana klaver, kuhu jooksin muusikat tegema igal ajal, kui olin vaba.

Kõige selle tõttu veeres aeg ruttu ja elu oli huvitavgi. Lühikese aja kestel olid suhted rahva ja õpetaja vahel kõige paremateks kujunenud, ja ma olin saanud selle väikse omapärase maailma ühiseks liikmeks, kes tegi võrdselt kaasa kogu selle ühiskonna mured ja rõõmud. Olin lasteõpetaja, pulmadel tanutaja, lapseristija, matustel surnusaatja, söögilauas salmilaulja, palvetunnipidaja, ajalehe ettelugeja, mõne vajalise palvekirja kirjutaja, tõlk, viiulimängija küla tantsuõhtutel ja lõppeks poiss, kelle pääle külaplikad kõvasti heitsid silmi ja koguni nii, et mõnes talus tekkis arvamine, nagu oleksin ma säääl päris ehtis kavaler. Kuid poiss ise oli neis asjus üsna tagasihoidlik ega saanud väikesest sõgesikumängust kaugemale.

KANDLEMEES MEERAPALUST.

Parapalust umbes kaheksa versta edasi asub rabade ja soode taga Peipsi rannikul Meerapalu, Meeksi valla tagumine sopp. Säääl, Meerapalus, asus mu lähem naaberõpetaja Julius P., toosama, kellega ühel ajal saime kohtadele valitud. Oli naljakas, huumoriküllane poiss, ehtis Mõniste tüüp, kust oligi pärit. Igaks pühapäevaks rändas ta omalt saarelt välja minu poole Parapallu, kaevates, et hirmus üksindus tahtvat teda säääl üksikus

koolimajas tappa. Ei pannud raskeks üle soode kaheksat versta ära käia, olgu ilm missugune tahes. Ühel laupäevaõhtul ilmus ta minu poole, kaenlas suur kannel. Olevat selle kummalise mänguriista külameestel Tartust lasknud tuua. Ja palus nüüd mind, et ma õpetaks hääle panema ja mängima. Õpetasin siis talle toda kunsti, ja poiss jõudis varsti edasi. Kui ta tuli järgmine kord, oli ta juba tubli kandlemees. Siis tõmbasin mina viiulit ja tema kannelt, ja meil oli muusikat laialt.

Kord hiljemini, kui meil mäng käis juba üsna ladusasti, arvas P., et oleks vaja mõned külatüdrukud ja poisid koolimajja kutsuda, et võiks koguni tantsu proovida. Ja mis pääsi, saaks Parapalu kenade plikadega jutule, Meerapalus olevat ses suhtes üsna räbal. Noh, selgi mõttel polnud viga. Kutsusin metsavahi talust paar plikat, külast paar poissi kah ja lõime tasakesi väikese simmani lahti. Kuuldus sellest aga levis taludes ruttu ja kogu noorematele sai päevahuviks simman koolimajas. Tegime toda janti paar korda ja kõik oleks muidu olnud ilus, kui plikad poiste suhtes omavahel poleks kակlema läinud. Levisid jutud, et koolimajas tantsitavat rängalt, mis ei sobi just mitte hästi koolimajja kui palvekotta...

Seletasid siis ühel päeval paar küla tähtsamat meest, et vaadake, poisid, ehk jätate tantsimise ära. Ning parata polnud midagi, iseäranis kui tulid kuuldused, et võidakse kaevata Mehikoorma köst-rile või koguni Rápina õpetajale. Kandlemees Meerapalust aga rändas ikka veel minu poole Parapallu, ning simmaneid tegime kah, kuid juba metsavahi talus, kus Meerapalu mees alati oli suures hoos, õppis isegi kõik külatantsud kätte.

Ükskord oli ühes Parapalu metsatalus pulm. Mind oli kutsutud pulma, ning minu koolimaja seisis tühi. Parajasti sel ajal kui istusime pulmalauas, astus uksest sisse Meerapalu mees, kaenlas oma suur kannel. Mind kodus mitte leidnud ja järele kuulanud, et olen läinud pulma, ei raatsinud mees üksi jääda, tuli koos oma kandlega mulle järele. Ja nii jätkus pulm, kus tegevusse tuli ka P. suur kannel. Kuid sääl pulmas oleks ta kannel saanud peaaegu hukka ja poiss ise tappa, sest külapoisid olid pulmas kõvasti viina võtnud ja asusid juba tõsiselt P.-le ja ta kandlele naha pääle andma, sest poiss ja ta kummaline mänguriist olid pulmatüdrukud liiga ligidale meelitanud. —

Kevadel, kui lapsed koolist ära jäid, tuli P. minu poole juba pikemaks ajaks, tihti nädalaks. Oli osav kokk, kes oskas koolimaja ahjus hästi maitsvalt Peipsi kala küpsetada ja ilma asjadest säärest tõsist juttu puhuda, mis kõvasti naerma ajas. Aga kui ta rändas kaugemale vallamajja palga järele, siis ilmus tagasi ikka alles teisel päeval, ühes taskus rohkesti kompvekke ja teises viinapudel. Käis teeäärseis tuttavates taludes sees ja kostitas pererahvast taskutest.

Kena ja armas poiss oli ta, kuid palvetunni pidamisega oli kimbus, sest ei saanud laulu parajalt toonilt pääle hakata. Käisin seepärast tihti tal abiks palvetundi pidamas.

P. kadus suve tulekul Meerapalust, rändas oma kandlega, ja tänaseni pole ma sest toredast südamlukust poisist kuulnud enam mitte midagi.

ÜKS KUMMALINE LAPSERISTIMINE.

Koolimajast läbi metsa minnes, sääl, kus kitsas külateeke lookleb Ahunapalu poole, asusid väikesel mäeseljal paar popsimajakest. Ühes neist oli sündinud jälle väike ilmakodanik, ja kooliõpetaja kutsuti teda ristima.

Tõin külasepalt Miitralt suure vanaaegse palveraamatu, kus too ristimise värk sees, ja sammusin määratud pühapäeva õhtupoolikul toda ametitalitust toimima. Oli kaunis kõva külm ja kui ma onni sisse astusin, oli see soe nagu saun ning inimesi puupüsti täis. Kaeti pidulaud, kus pääosa etendasid kehakad viinapudelid. Istuti lauas kaua ja kummutati kõvasti klaasi. Möödus mõni hää tund, enne kui naised arvasid olevat tulnud paraja aja püha ristimistalitust ette võtta.

Aga toa saunasoojus ja rohkesti rüübatud viin olid rängasti mõjunud: olid võimatult purjus nii mehed kui naised. Olin ise kah hästi täis, sest ei olnud lihtsalt suutnud pakutavat klaasi tagasi lükata, isegi mitte pärast seda, kui paar korda väljas tuulutamas olin käinud.

Mäletan ainult veel seda, et kogu selle rahva jutt oli üpris segane ja omalt sisult ning toonilt äärmiselt käest ära.

Kuidas too ristimistalitus sai toimitud, seda ei teadnud ma tol momendil ega mäletanud ka teisel päeval, kuid kolmandal päeval ulatusid koolimajja jutud, et kogu see ristimine olnud päris skandaal: ristimisel loetud õnnistamise sõnu lapse tagaotsale ja ristimise vett pole üldse pandud.

Peagi tulid koolimajja ka naised, üks neist ristsetetalust. Seletasid, et asi on halb, terves külas kõneldavat, et ristimise vesi jäänud panemata, ning see olevat päris tõsi: nendel olevat selgesti meeles, et vesi jäi panemata, ja sellega pole ristimine õige. Kuulsin ise ka poolkohkudes toda ime-likku juttu ega osanud hädaldavaile naistele muud öelda, et ei mäleta, kuidas lugu tõepoolest oli. Ja kui jäigi vesi panemata, mis sellest siis niiväga häda, ilmas ristitakse mõnikord ka ilma veeta...

Naised kobisid minema, kuid nüüd levis veel hullem jutt: ei tea, mis usku see õpetaja õieti ongi, seletab, et ristimisel pole vett tarviski! Ehk ristas lapse mõnda uude usku, kas baptistiks või koguni adventistiks...

Näis, et minu seisukord kipub räbalaks minema, vähemalt ähvardas see minu autoriteeti.

Kuid taipajamad külamehed olid siiski minu poolt, püüdsid naisi rahustada, seletades, et siin võis tegu olla lihtsa unustamisega, sest ristserahvas oli ju kõik kõva auru all. Ja ega see kooliõpetajagi mõni jumal pole, kellele ei või eksitusi juhtuda. Lapsele on nimi pandud, mis sääl veel käratseda... Hiljemini jäid jutud vaiksemaks ja vaikisid viimaks hoopis, — pääle seda kui väikeses popsimajas uued ristsed toimiti, kuhu ristimistali-

tust toimima kutsuti üks vanem peremees naaber-
küllast, kes väetikesse kõigi reeglite kohaselt üm-
ber ristis.

MISJONIPÜHA.

Sel ajal kui olin Parapalus õpetajaks, oli
säälnurgas ja kogu ümbruskonnas viisiks, et kord
aastas, nimelt kolmekuningapäeva ümber, peeti koo-
limajades misjonipüha. Misjonipüha oli kirikuõpe-
tajate poolt organiseeritud raha ja annetuste kogu-
miseks misjonitöö hääks kaugel Aafrikas ja mujal.

Misjonipühad olid rahva seas suures kuulsu-
ses ja kirikute kantslitest tehti nende toimimiseks
kihutustööd. Laialt sõitis rahvast kokku misjoni-
pühadele, rohkem küll nende pühade erilise laadi
tõttu, sest misjoni-palvetunnid muutunud lõpuks
basaarnäitemüükideks, kus ei puudunud isegi ka
tants ja jooming. Tuli siis minulgi harjunud
kombe järele panna toime misjonipüha.

See sündis just kolmekuningapäeval ja, nagu
nõudis komme, kutsusin seks puhuks oma naaber-
kooliõpetajad omale appi jutlustama.

Tulid siis minu ametivennad: Meeksi-Piir-
ojalt, Aravult, Meerapalust, isegi kaugelt Rasinalt
tuli õpetaja Gustav Juksaar, tore poiss, musta
juukse ja vurrudega, kuulus kui neidude lemmik.
Meerapalu mees oli seekord kandle koju jätnud,
kuid selle eest end hästi sügenud ja viksinud, —
oli see ju päev, kus ligidalt ja kaugelt valgus
kokku kuldset noorust.

Langes tasa laia, pehmet lund minu metsasa-
lus, kui hämara tulles tekkis selles uinavas nurgas
kihav elu: kellade ja kuljuste kõlinal tulid tore-
dad hobused, saanid ja reed kubinal inimesi täis.
Tuli voorina võõrast tundmatut rahvast, jumal teab
kust, tuli igast kandist, iga metsa teed ja teekest
mööda, vanu ja noori. Täitus vaikne metsanurk
hobuste hirnumisest ja rahva elavast kõnekõmast,
ning lage maalapike koolimaja ümber näis olevat
muutunud otse turuplatsiks.

Puupüsti täitusid kõik koolimaja ruumid ini-
mestest, suurem hulk ei mahtunud üldse sisse,
vaid sõelus väljas.

Seks puhuks oli koolimaja sisemus saanud to-
reda piduliku ilme, — igal pool põlesid küünlad
ning seinad ja lugemislaud olid ehitud roheliste
pärgadega. Kolm vanaaegset küünlajalga seisis
lugejatelaul, kolm suurt säravat küünalt, mis pidi
tähendama kolme tarka hommikumaalt.

Kõik lugejad — meid oli seekord neli — asu-
sid korraga laua taha ja minul kui püha-peremehel
tuli jutluste ja kõnede seeria avada.

Lugesime siis igaüks järgimööda, palusime,
laulsime päevakohastel teemidel ning seletasime
sellekohaste kiriku poolt saadetud brošüüride põh-
jal misjonitööst vaeste paganate juures, mis nõuab
palju vaeva ja kulu. Vaja on töötajaid Issanda
viinamäele, vaja on veeringuid nende väljasaatmi-
seks, seepärast avanegu helled käed ja annetagu
Issanda armuriigi laialilaotamise hääks, sest hel-
deid andjaid armastab Jumal..*

Hakkas siis kogu tseremonii lõpul tulema
vask- ja hõberahasid ning peagi kattus neist laud.

Aga siis hakkas tulema midagi, mis minule,
kes seda enne polnud näinud, oli terve üllatus:
hakkas tulema kindaid, sukki, koetud rätikuid,
toremaid võösid, mõned helmedega kirjatud. Tõdu-
teisigi ehteasju, hulk isegi poest ostetud. Kogu-
nes neid lauale suur kuhelik, ja kui annetajaid
enam ei olnud, algas Juksaar, kes selles asjas näis
olevat vilunud, asju enampakkumisel müüma.

Sündis kõik nii nagu mõnel oksjonil, ja mul
tuli tahtmata meele piiblis leiduv jutt sellest, et
jumalakoda on taas muutunud kaubakojaks. Aga
kõik see sündis ju vaeste paganate päästmiseks ja
— otstarb pühendab abinõud.

Peagi olid asjad viimseni müüdnud. Kraapi-
sime raha laualt suurde savikaussi ülelugemiseks
ja edasisaatmiseks Rápina kirikuõpetaja kätte.
Sellega lõppes misjonipüha esimene osa, kuid teine
huvitavam alles algas. Selleks olime valmis kuu-
lanud ruumid metsavaht Truutsi majas ja veel
ühes lähemas talus, kuhu asus suurem osa rahvast,
kuna viimane, intelligentsem osa jäi koolimajja.

Tulid platsi pillimehed, lõõtspill, viiul ja kan-
nel ning Truutsi juures pandi vana klaveri käima.
Algas kõva tants ja „armastamine“, nagu poisid
ütlesid. Kaugelt tulnud poisid ja tüdrukud teki-
tasid vastastikku tutvusi ja vist polnud vähe neid
paare, kes olid üksteist leidnud just neil misjoni-
pühadel. Tantsiti, lauldi, mängiti, seekord kolmes
kohas korraga, ning parv parve järele rändas rah-
vast ühest peopaigast teise.

Ei puudunud muidugi ka õlu ja viin ning
maiustused, mida oli kaasa võtnud iga hakkajam
poiss, — katsuti seda hoolega ning lärmi oli rän-
gasti. Elas tol misjoniööl meie vaikne metsanurk
kõvasti lainetavat elu, elas innuga, nii nagu siis,
kui avaneb võimalus elada ainult üks kord aastas.

Oli meil õpetajatelgi sel sumaval misjoniööl
igasugust tegemist. Ning ma mäletan, et Meera-
palu mees üsna südamest kirus: „Kurat, kui seda
oleksin teadnud, oleksin võtnud kaasa oma kandle!“

(Järgneb.)

Kas vaimuhaigus või vaimurikkus?

(Kõne.)

SEE on üks igavene vana küsimus, mis Eestis uue-
mal ajal meie kirjanikkude ja luuletajate elulugude uurimisel suuremat huvi on äratanud. Laialisemalt võttis küsimuse üles vaimuhaige Juhan Liivi traagilist elusaatust kujutades kirjanik ja närviarst dr. J. Luiga. Tema laiendas seda üksiksaatust eesti rahvuslikuks tõutervise küsimuseks ja püüdis tõendada, et eestlastel nende aastasadade pikkusel orjapõlve kannatuste ajal närvikava rikke ja ülihellaks läinud, mispärast eestlaste seas ka väga rohkelt arvul vaimuhaigust, närvirikkeid olevat. Pärast on katsutud siduda seda küsimust tõutervise seisukohalt meie rahva vähese sigivusega. Õigupoolest tuleks seda arvatavat närvikava nõrkust siduda ka meie suure folkloristilise varaga, sest kahtlemata on ühendus luuleanni ja teatava vaimlise ebanormaalsuse vahel. Kui apostel Paulus, see vaimustatud usuline prohvet, Rooma maavalitseja Vestuse ees oma õpetuse eest tuliselt kostis, hüüdis see apostli kõne läbi kasvavat suggestiooni tagasi tõrjudes: „Paulus, sa jampsid, suur kirjatarkus paneb sind jampsima!“ Sealsamas tunnistab kõnet kuulav kuningas Agrippa, see kaine mõistusega rooma poliitikamees, et ei puudu palju, siis võidakse sa ka minu oma jüngriks, ristiinimeseks. Ja veel vanemast ajast on meil tunnistusi, kus mõttetarkade ja poetide annet peetakse üleloomulikuks nähtuseks. Juba kreeka suur filosoof Sokrates kirjutab selle kohta, et luuletajate inspiratsioon olevat mingisugune seletamatu anne, sest luuletajad, kirjanikud kirjutavat asju, mille kohta nad ise pärast mitte ei tea seletada, kust nad oma mõtted ja teadmised on saanud. Uuemal ajal kõnelevad tõsised teadusemehed palju n. n. okultismist, seletamata hingeteaduslikkudest imeasjadest ja nähtustest üksikute eriti andekate inimeste juures. Hiljuti korraldasid Riia ülikoolis läti naisüliõpilased nende hingeteaduslikkude küsimuste arutamiseks erilise õhtu ja palusid ülikooli professoreid sinna kõnelema. Ühel häälel tunnistasid seal teadusemehed mitmelt alalt, nagu usuteadlane pastor Maldon ja tehnoloog prof. Blecher, kes selle küsimusega palju tegemist teinud, sedasama mis mitmed ja mitmed psühholoogid enne seda, et siin mitte tegemist ei ole imedega, vaid nähtavalt loodusteaduslikkude asjadega, mida meie aga senikaua kaldume imedeks nimetama, kuni meie neid mitte ei mõista ära seletada.

Inglane Thomas Jay Hudson on kõigi nende nähtuste kohta koostanud terve filosoofilise süsteemi, mis seletab kõiki inimeste juures ettetulevaid üleloomulikke nähtusi, nagu hüpnootism, spiritism, telepaatia jne. mingisuguse hingelise dualismiga, mida ta jagab positiivseks ja negatiivseks pooleks, kuid peab siamaani veel seletamatuks looduse seaduseks („Das Naturgesetz in der Geisteswelt“).

Nagu öeldud, meil on see küsimus vaimuhaiguse või vaimurikkuse kohta alles kõige uuemal ajal üksikute inimeste hingeolu uurimise juures päevavalgele kerkinud ja töötab mõnes suhtes liüa huvitavaid laineid.

Teatavasti on Aino Kallas L. Koidula elulugu kirjutades otsusele jõudnud, et ka selle meie jumaldatud naislauliku juures võivat konstateerida ebanormaalseid hingelisi nähtusi. Oli juba ennegi tuttav, et J. W. Jannseni perekonnas võis tähele panna teatavaid degeneratsioonilisi nähtusi, nagu seda tihtilugu suureandeliste inimeste juures ette tuleb.

Kuid olgu nüüd Koidula ja tema perekonna degeneratsiooniliste nähtustega lugu kuidas on, üldse peab aga seda tõsiasja ära märkima, et Väandras, kust Jannsenid pärit, rahva erilise andekuse, nagu suure omapärase huumori juures palju ebanormaalseid nähtusi ette tuli. Oli seal ennemini rohkem närviriketega inimesi, andekaid, aga ka vaimuhaigeid inimesi, mis vist oli ühenduses meheleminemisega ja naisevõtmistega ligidaste sugulaste vahel, sest see metsanurga rahvas elas, nagu ma seda juba ennemini mitmel puhul olen tähendanud, muust maailmast lahus ise oma enese elu ja siin puutusid kokku sellepärast õige tihti vaimurikkus vaimuhaiguste kõrval, kus tihti küsitavaks saab, kus vaimurikkus lõpeb ja kus vaimuhaigus algab.

Vaimurikkuse ja vaimuhaiguse piiril kõigub ka meie hiljuti Venemaal uppunud tuttav aja- ja jutukirjanik Jaak Järve, kuna A. Grenzsteini juures, eriti tema vanemas eas vaimurikkuse kõrval rohkem ja rohkem domineerima hakkavad vaimuhaiguse tundemärgid, eriti tagakiusamisemaania. J. Järve eluajal ei pandud neid ebanormaalsuse tundemärke niipalju tähele, kuid nüüd, pärast tema surma, kus tema minija Maria Järv kadunud kirjaniku järelejäädud paberid Eesti Kirjanduse Seltsi arhiivi on saatnud, ilmub juba nende paberite pealiskaudsel lehitsemisel, et meil ka Jaak Järve juures tegemist on erakordse isikuga, kelle juures vaimurikkus ja vaimuhaigus teataval viisil käsikäes käisid.

Kuidas oli lugu Jaak Järve andekusega? Kas oli seda olemas?

Omaval ajal on ju toimetajatest Jakob Kõrvist ja Jaak Järvest kirjutatud kui kasina haridusega ja alaväärtuslikest omal kohal. Eriti rõhutas seda alati A. Grenzstein oma „Olevikus“. Kuid see asjalugu, et inimene on halb ajalehtoimetaja ja kasina kooliharidusega, ei tähenda veel sugugi seda, et ta on andevaene inimene. Jakob Kõrvi terve tegevus näitab küll, et tema oli õige tublisti nürimeelne kirjanik, J. Järvest võib aga just vastupidist ütelda. Jakob Kõrv oli võrdlemisi parema haridusliku aluse saanud kui Järv. Tema oli omaval ajal üsna hea kihelkonnakooli Kodaveres lõpetanud, oli siis ennast Tartus eraõppimise teel aastate kaupa täiendanud, dr. M. Veskega koos elades alatasa vaimlises õhkkonnas viibinud, isegi ülikoolis erakuulajana ennast edasi harinud jne. Kõike seda alust ei olnud Jaak Järvel. Tal oli vaevaline rahvakooli algharidus, pärast arenes ta väikeses Viljandis Jakobsoni abina „Sakala“ toimetuses, kus vaimlist äratust teataval viisil oli, kuid mitte soodsat ümbrust ja pinda vaimliseks tõusuks. Aga ometi on

Järv kirjanduses palju sügavamaid jälgi jätnud kui Kõrv. J. Järv on terve rea algupäraseid jutte omal ajal avaldanud, mis palju rohkem fantaasiat ja andekust näitavad kui J. Kõrvi nürid plagiaadid. J. Järv on õige muusikaalne olnud, sest ilma vähemagi teoreetilise muusikalise eelhariduseta on ta laule komponeerinud, mis suurt andekust tunnistavad. Tuletame ainult meele tema hoogsat viisi Koidula luuletusele „Üürike“. Kõik see näitab, et J. Järv looduse poolest eriliste annetega oli varustatud.

Aga tema juures ilmusid ka degenerantlikud, vaimu ebanormaalsed tundemärgid.

Vanemad inimesed mäletavad veel üht omapäraselt vahejuhtumist Jaak Järve elus. Kui see hajameelne nõrkade närvidega mees „Virulase“ toimetajana Tallinnas kibedas võistluses oli „Valgusega“ ja ka kibedaid pilkeid vastu pidi võtma teravasulelise A. Grenzsteini poolt, ilmus korraga teade, et Järve peale olevat mingisugune atentaat toime pandud ja Järve sealjuures noaga kõhust haavatud. A. Grenzstein laskis seda juhust käsitledes pilkeliselt läbi paista arvamist, et J. Järv ise selle kallalolevuse simuleerinud ja ise ennast noaga kergesti haavanud reklaami mõttes, et ennast rahvusliku kangelasena välja paista lasta, mehe, kes on nii tähtis, et vastased tema elu kallale kipuvad. „Olevik“ tõi isegi pilkepildi selle juhtumise kohta. See juhtumine jäi ka tõepoolest imelikuks. Niipalju kui mina mäletan, ei suutnud J. Järv sündmuse kohta mingit usaldusväärilist seletust anda ja politsei uurimised ei selgitanud midagi. Asi vaiks ja sumbus nagu iseenesest.

See väikene juhtumine J. Järve elust tuli mulle meele, kui ma J. Järve järeljäänud pabereid lugesin. Temal on seal järele jäänud mõned väikesed miniatüürid, arvu poolest 5, mille tekkimise kohta ta seletusi annab kirjas oma pojale, insener Hans Järvele, kirjas, mis ka järeljäänud paberite hulgas leidub:

„Minul on peas kaunis kenasid jutustuste ideesid, mõned ka mustalt üles tähendatud — võiksin ja tahaksin neid ka ikka kirja panna, see on, kui mu tervis nõndagi, nagu praegu, veel mõne aja mul alles seisab...“

Nendest, mis täna Nielsiga (?) Teile saadan, on mõned minule nii ütelda, nagu sisse antud — enam kui inspireeritud — peaaegu nagu ette dikteeritud. Nende üle olen ma tõsiselt arusaamatuses, kes see niisugune dikteeriv inspireerija on, kas minu enese vaimu ja hinge üks tundmata osa, või mõni teadmata, tundmata, nägemata intelligenz? Kui viimane tähendus tõsi peaks olema, siis — kust võtab siis see nägemata intelligenz nad? Kas ei ole nad ehk mõnes muus keeles kuskil juba ilmunud?

Kui nõnda, noh, siis oleks lugu omal viisil õige iseäralik, kui nad minu nime all nüüd kuskil ilmuksid — oleks ju, noh, teise oma kääpaja. Kui nad aga üheski keeles veel ilmunud ei ole — imelik, mis võim on see siis ometi, olgu minu vaimu sees ehk väljaspool minu vaimu, kes neid mulle dikteerib! — Näituseks „U sur ända-jad“. Minu hingesse ei ole iial ei kuskilt kirjast ega ka kellegi suust nende mõtete õhkagi saanud, mis seal — „U sur ända-jate“ (üks 5 miniatüürist. A. J.) — on välja üteldud, aga ometi „dikteeris“ keegi need sõnad minule peaaegu kuni lõpu lähedale ette. Enamiste on ikka nõnda, kui mulle dikteeritakse, et ta esiti ütleb selgesti ja kindlaste ja ime loogikaselt — pärastpoole jääb ta nõrgemaks ja muutub tihti enne lõppu hoopis ära. Kui ma küsin, kas ma võivat või mõistvat ise edasi kirjutada ja kindla lõpu teha, vastab ta nõrgalt, ja, saad küll ise sellega valmis, ja siis on ta sedapuhku kadunud. — Ei mõista, ei tea, kuidas see on. (Järv oli spiritist. A. J.)

Ja ühe miniatüüri lõpul seletab ta veel juure:

„Tähendan veel, et kui mulle hingesse ette üteldakse — dikteeritakse — siis enamiste see Saksa keeles sünnib ja päris kõrgemõttelises Saksa keeles, mille sarnast mina oma enese pärislises elus olemises sugugi rääkida ei suuda. Ei jõua siis igat lauset kõigist kohtadest õieti meeles pidada, mispärast korrata palun ja mida siis ka tehakse, kuni „dikteerija“ pea nõrkeb ja sõnad kaovad.“

Need Jaak Järve targutused mingisuguse tundmatu intelligentsi kohta kas tema enese vaimus või väljaspool teda avaldavad selgeid ebanormaalsuse tundemärke, millega võib ka seletatav olla tema omaaegne „atentaat“. Nad tuletavad ka elavalt meele anderikka Jakob Tamme teisiku lugu tema surmaeelse haiguse ajal, millest ma omal ajal pikemalt olen kirjutanud tema eluloos (Eesti Kirjanduses, pärast eriraamatus „Arvustuslised kirjatükiid“).

Nagu siit näeme, on meie kirjanikkude juures õige tihti vankumisi vaimurikkuse ja vaimuhaiguse piiril. Dr. Luiga tahab neid isegi C. R. Jakobsoni juures märgata. (A. Saal).

Kuid seda siiski eriliseks eesti nähtuseks pidada ei ole vist erilist põhjust. Sääraseid nähtusi tuleb ka teiste rahvaste kirjanduse, kunsti ja teaduse ajaloos rohkesti ette. Tuletame ainult meele suurevaimulist, aga hullumeelsuses lõpetavat Nietzschet, Nikolaus Lenau'd, Hölderlini, Grabbet, Bürgerit ja paljusid teisi, venelast Dostojevskit jm., siis näeme, et tõsi on arvamine, et vaimurikkuse ja vaimuhaiguse vahel on tihti õige õhuke vahesein, mis hõlpsasti katkeb.

Toompea täna ja homme

Käesoleva kirjutise lugemisel juhitagu tähelepanu „Olion“ nr. 3 lk. 22 piltidele: *Toompea lossi peafassaad ja Louvre'i peafassaad.*

Toimetus.

Näib, nagu poleks tänased eestlased see iseteadliku vaimulennuga rahvas, kes võitis Vabadussõjas ja tervelt kultuurmaailmalt oma isamaale riikliku iseseisvuse. Näib, nagu poleks tänased eestlased tollest tõust, kes hoolimata väiksusest — juba oma riikliku iseseisvuse eelõhtul ehitas Euroopa ühe soliidima rahvusteatri.

Uhkel hingelennul ja aulisel sõjamehelikkusel ning ohvrimeelsel ühistöö, mis eestlaste poolt ilmutatud Vabadussõjas ja riigi rajamisel näiliselt väikse jõuna, oli tõelik ja suur tulemus: seitse sajandit võõra võimu poolt okupeeritud isamaal oma tõu rahvaülemvõimu maksmapanek riigiülemvõimuna. Iseseisvuse eelõhtul oli eestlaste näiliselt väiksete jõudude koondusel kõrgelennuliseks ühistööks jällegi tõelik ja suur tulemus: kerkis üles Eesti pealinna tänini ainuke monumentaalehitus, mida terve rahvas Euroopaga austab ja mida terve rahvas ka armastab. Nende monumentaalsete saavutustega on tõestatud maailmale eestlaste „Wille zur Macht“ oma isamaal.

Monumentaalsed hingelendu pole aga enam iseseisva Eesti rahva tänaseil põlvedel; sest pole kusagil näha sellise hingelennu väljendust ja väljendusvormi.

Ju seitsmendat aastat ei sõida, ei taha sõita, ma oma riigi pealinna: olen, kahjuks, mitteeajakohane eestlane,

tänapäevases-eestilises mõttes mitteeajakohane; olen mõninga esteetilise silmakultuuriga ja eilse rahvusuhkusega, olles studeerinud oma õnnetuse lisaks veel läänelist riigiõigust; ja ei tohi oma riigi pealinna sõita — läbi pisarate naerma iseseisva Eesti enesealandust Euroopa silmis ilma hädata...

Ükski iseseisev kultuurrahvas ei alanda iseennast — ilma hädata! — nii nagu tänased eestlased ükskõiksusega oma riigi ülemvõimu hoonete viletsuse kohta. Toompea välisarhitektuur ja arhitektoonika, Toompea lossi ja Lossiplatsi oma, see on vaid kivikeelne *laesio majestatis*, majesteediau mõnitus päevastpäeva ja aastastaastasse iseseisva Eesti enese ülemvõimu aadressil...

Kuid loodan: „Estonia“ rahvusteatri ehitamise aja püüa-ideaaliga ühistegevus ärkab jälle kuulsalt ligidase minevikuga rahva laiades ringkondades; võib-olla ei tarvitsegi ma teist seitsme aasta seeriat eemale hoiduda oma riigi pealinnast.

Kogunisti kardan: kuulsalt minevikuga rahva kõrgelennuline ühistegevus võib ärgata jälle — hooga üle terve riigi; ja rutuga minnes heaks tegema kaua kestnud uinakut, võib vahest Toompeal mõnda teisiti ehitada, kui seda heaks kiidaks järgnevate põlvete esteetiline silmakultuur ning seda armsaks peaks nende hingelend.

Seepärast lubatagu aegsalt algatada eeltöösid: selgitada ja visandilist vormi anda neile püüa-ideale, mida Eesti rahva ühistegevusel teostada oleks Toompeal — kivist ja osalt vahest ka pronksist — *ad maiorem gloritum Esthoniae*.

TOOMPEA LOSS VAJAB VASTAVAT PEAFASSAADI

Iseteadlikku eestlast pahandab Toompea lossi platsi-veerse korpuse välisarhitektuur. Selline välisarhitektuur võiks vahest kannatata olla kasarmul ja väljaspool pealinna. Selline välisarhitektuur pole aga kannataval iseseisva kultuurriigi ülemvõimu hoone peakorpusel, mis palistab riikliselt tähtsat pealinna platsi.

Toompea lossi peakorpuse välisarhitektuuril pole kübetki vormi- ja mulje-suveräänsust.

Toompea lossi peakorpus on ehitatud XVIII sajandil, valmis saanud 1788. aastal — kuberner- ja kubermanguvalitsus-paleena Vene riigivõimu poolt. Viimasel polnud huvi ja vajadust ennast repräsenteerida Tallinnas; kuna Vene riigivõimu repräsenteerimine Baltimail oli koondatud Riiga. Näib, et peamiselt viimasel põhjusel Toompea lossi peakorpuse kavandi soetamisel kuigi tõsise ülesandena ei võetud kavandatava hoone välisarhitektuuri. Samal ajal oli ometi Vene riigivõimul kasutada ehituskunstnikke, kelle arhitektuuriteosed Peterburis ja Riiaski suutsid riigivõimu repräsenteerida enam-vähem vastavalt. Pealegi tuleb silmas pidada, et Eestimaa kubermang oli pool vähem Eesti Vabariigist.

Arhitekt oli igatahes ka suur süüdlane, et Eestimaa kuberner- ja kubermanguvalitsuse-hoonele klassitsistliku paleefassaadi soetamise püüe teostati viletsasti; suurte rahaliste võimalustega suurriigi väikesegi kubermangu kohta liiga viletsasti.

Hoone peafassaad kavatseti ja ehitati Toompea lossi idapoolse kaitsemüüri vundamendile. Peafassaadi alumise korra käsitlusele on arhitekt asunud küll õigel kunstilisel põhimõttel: on maapinnakorra kavatsenud ülemiste kordade lihtsa, rahuliku ja võimsa — „soklina“; on alumise korra „sokli“-mulje õnnelikult suurendanudki — võõrsimise, mis mõjuvana üle terve pika fassaadi venib. Kuid kahe nimetatud õige põhimõtte teostamisel on arhitekt ilmutanud arenematut maitset; ja käsitlenud sama alumise korra juures vääripõhimõtteid ning väärvõtteid, mis mulje riisuvad nii kahe mainitud õige põhimõtte teos-

tuselt kui tervelt fassaadilt. Arhitekt on juba fassaadi alumise korra käsitlusele ilmutanud hea eeskujuga aimamist; kuid ilmutanud ka koolipoisiliste selgusetustega eeskujuga põhimõtte ning kunstilise loogika kohta, nagu pea näeme. Fassaadi teise ja ülemise korra projekteerimisel on arhitekti kujutusvõime kokku kuivanud halatsusväärsuseni. Fassaadi keskkohat terve fassaadi võimatuse tinginud juba sellepärast, et — otrisaliidi olemasolul — keskmise konstruktiivne risaliit ehk üldfassaadist etteulatuv ja üle kõigi kordade kerkiv keskkohaehitus puudub täiesti. Viimasel põhjusel puudub fassaadil keskkoha konstruktiivne tulipunkt, mille puudumist on arhitekt püüdnud oleval silmade ette petta alumist korda läbistava värava maali- lise dekoreerimisega. Viimase hädavõttega on arhitekt vaatleja silmi pahandavasse ebaloogikasse sattunud — alumise korra käsitlusele: fassaadi keskkoha ainult maali- lisedekoratiivse käsitluse laiendamine ka maapinnakorrale, ja ainult viimase keskkoha läbistava värava kohta, see võte on fassaadi alumisel korral riisunud lihtsuse, rahu ja võimsuse mulje ning tühistanud sokli-illusiooni; mida soetada oli õieti arhitekt ise esialgselt püüdnud. Nii alumise korra keskkoha, värava, käsitlus kui terve fassaadi keskkoha käsitlus on lääne-euroopalise hea klassitsistliku paleearhitektuuri põhimõtete ja -võtete segipaisang, mille tagajärjeks on fassaadi vilets mulje: näilise maali- lisedekoratiivse keskrisaliidi teine kord ühes ülemisega näib toetuvat — ainult väravale, näib kesk- ehituse ülemine osa tasakaalu hoidvat ainult — karku- dele toetudes, mida moodustab lossikorpuse ülemine kasarmulik osa kummalgi pool keskehitust.

Ometi on maapinnakord küllaldase ulatusega tundumiseks võimsa kandejõuna nii keskrisaliidi teisele ja ülemisele korrale kui terve ehituse teisele ja kolmandale korrale. Sellega on siin näilise raskuse rõhumine näilise tasakaalutusega loodud; ja silmnähtavalt ilma mingi ehitustehnilise põhjuseta. Sellega on vaid ehituskunstiline elementaarne loogika peapeale keeratud.

Edasi on Toompea lossi peafassaadi maapinnakorra „sokli“-mulje rikutud selle läbi, et tema aknad — vaevalt märgatavalt küll — ikkagi kaaraknad on; kuna teisel korralgi — peale näilise keskrisaliidi nelja paleeakna — on neljakandilised vaestemajaaknad, ilma mingi iluta ning ilustuskatsetagi. Maapinnakorra käsitus ülemiste kordade „soklina“, see põhimõte nõudis aga ümberpööratud käsitlusviisi kordade aknavormi suhtes: nõudis just alumise korra akendelt lihtsust äärmuseni ja teise korra akendelt teise kui peakorra muljekuse tõstmist toreduskontrastini alumise korra „sokli“-lihtsusele. Selle värvõtte järeldusena paneme tähele: vöösims, enesest ainuke Toompea lossi peafassaadi väärtus, ei ühenda fassaadi ülemist osa „sokliga“, vaid — eraldab; laseb paista tervikuna ainult soklikorra ühes näilise keskrisaliidiga, mille juures seegi kokkukuivanud tervik ähvardab laguneda näilise keskrisaliidi ülemiste kordade näiliselt-tasakaalutul rõhumisel värvale; teine ja kolmas kord, kummalegi poole näilisest keskrisaliidist, paistab vaid — ilma orgaanse sidumiseta olevat „sokliga“ ja näilise keskrisaliidiga.

Juba eelöelduga tohiks selgitatud olla, miks Toompea lossi peafassaad mingit esteetilise väärtusega muljet ei tekita: arhitekt on klassitsistliku stiili elementidega ümberkäämises olnud abitu; stiili mittevaldamisega ei saanud arhitekt oma teose läbi mingit esteetilise väärtusega muljet tekitada, rääkimata suveräänsest muljest. Toompea lossi platsiveersel korpusel on aga uhkeldava kõrgusega katus — palee kohta viletsast materjalist, paigutatud pealegi väga inetute korstnatega. Katuse ja korstnate siluett on äärmiselt inetu paleekorpuse kohta, mis püüab olla klassitsistlik. Katuse võimatus sunnib Toompea lossi peakorpuse abitu fassaadi paistma veelgi võimatamana kui ta tõepoolest on.

Toompea lossi peakorpuse välisarhitektuur ei vasta pisemalgi määral oma otstarbele, repräsenteerida riigivõimu, mille tegutsemiseks hoone ehitatud ja praegu kasutatakse.

Juba eelöelduga tohiks küllaldaselt põhistatud olla minu väide: Toompea lossi peakorpuse välisarhitektuuril pole kübetki vormi- ja mulje-suveräänsust, kuna pole sel arhitektuuril alluvagi riigiasutise hoonete vajalikest rahulist soliidusust.

Toompea lossi veneaegne peafassaad takistab otse iseseisva riigi ülemvõimu ta eneseteostamisel: riiklikult tähtsaimat pealinnaplatsi palistaval lossifassaadil pole ainsat rõdu, kuhu teatud juhtudel vajaks väljuda Riigivanem ühes Vabariigi Valitsusega või välisriigipeaga. Seks vastava ruumikuse ning muljekusega rõdu aga pole üldse võimalik Toompea lossi praeguse peafassaadile soetada: varustamisel mingi suveräänse mulje poole püüdvat rõduga muutuks see ebasuveräänne fassaad veelgi võimatumaks, tekitaks vaatlejas ainult — haletsevat muiet.

Veelgi kurvem on lugu. Toompea lossi veneaegne peafassaad näib olevat Euroopa kristlike sajandite kunsti täiuslikuma arhitektuuriteose — halb ja koolipoisiliselt saamatu järelaime: mitte vähem kui — Louvre'i välise idafassaadi halb ja saamatu järelaime. Lugu on seda kurvem, et sada aastat enne viletsat järelaime tekkinud eeskju pole mitte ainult Euroopa uema kunsti täiuslikum arhitektuuriteos, vaid ka Louis XIV aja Prantsuse riikliku mõtlemise ning *grand goût* kivist ülemlaul riigisuverääniteedile.

Võrreldagu Toompea lossi idakorpuse fassaadi päevapilti. Pildil näidatud — Louvre'i peafassaad, mis ehitatud 1667—1674. aastail Prantsuse Kuningas-Päikse Louis XIV-da ihuarst-ehituskunstniku Claude Perrault kavandi järele.

Bernini ja Perrault' poolt geniaalse teadlikkuse ja hiilgusega maksuma pandud põhimõtet, soklimulje- ja vöösimsi-põhimõtet, on tarvitanud ka Toompea lossi peafassaadi kavandi tegija; muidugi Louvre'i peafassaadi järele, mis XVIII sajandi lõpul autoriteetseks eeskujuks peeti. Kuid Peterburi valitsuse arhitektikesele jäi selgusetuks otstarve ise, milleks Perrault Louvre'i peafassaadi loomingu „sokli“-põhimõtte ja vöösimsi-põhimõtte tarvitusele võttis: teise korra mulje ühendus majesteetlikuks, seda otstarvet pidas Perrault silmas.

Louvre'i peafassaadil kerkib „sokli“-korra välismüüri otsejoon ülemiste kordade välisseinana ainult keskmisel ning otsrisaliitidel. Risaliitide vahede — pika fassaadi ulatuse suurema osa — „sokli“-kord hoidub aga pisut sissepoole risaliitide „soklist“; kummagi suure ulatusega risaliitidevahete teine kord vaid hoidub ka oma „soklist“ — veel kord ning seekord õige tunduvalt sissepoole, moodustades lahtiste hiiglarõdude põrandapinna mitte suure laiusega. Selle juures on Perrault *grand goût* käsitletud „sokli“ ühtluse ja tagasihoidlikkuse. Et ülemiste kordade käsitus on valdava muljega ning majesteetlik, võis Perrault enesele lubada „sokli“-korra ettevaatlikku dekoreerimist, ja, muidugi, ainult fassaadi majesteetliku üldmulje ideaalseks ühtlustamiseks: soetas „sokli“-korra akendele ainult segmentkaared ja vaevaltmärgatavate üli-lihtsate võtetega dekoreeris vära ja portaalid kummalegi pool värvavat. Need ilustused on aga kõik dikteeeritud fassaadi ülemise arhitektuuri suureviisilikkuse olemasolu poolt. Nende hiilgavate võtete järeldusel on Louvre'i peafassaadil vöösims mitte esimese ja teise korra eraldaja, vaid vöösimsa muljega ühendaja. Vöösims on Louvre'i peafassaadil juba omaette heroiliselt-muusikiline oma monumentaalselt venivuselt; „sokli“ jaotustestki muljet juure võitnud, sest jaotustest hoolimata takistamatult voolav. Louvre'i peafassaadil vöösims on esteetiliselt ideaalväärtusega vahend rahuliku ja vöösimsa hiiglaakkordi tekitamiseks vöösimsi enese, ülemiste kordade kohal voolava friisi, katusbalustraadi ja friisi ning balustraadi ühendava paraadse peasimsi vahel. „Sokli“-korra vöösims ühendab sammastejärjestuse ja „sokli“ enese kui äärmised kontrastid, ühendab sammaste järjestuse äärmise toreduse ja „sokli“ äärmise lihtsuse. Sokli vöösims tekitab veel kord muusikalismaalilise monumentaal-akkordi, enese ja friisi ning katusbalustraadi ühendava peasimsiga. Viimane kroonib mitte ainult ülemise fassaadiosa, vaid terve fassaadi. Sokli vöösims ühes sokliga tekitab veel kord monumentaal-arhitektuurse akkordi friisi ja katusbalustradiga; viimati mainitud akkord on võimalikuks saanud just selle läbi, et äärmiselt lihtsal „sokli“ nii õnnelikult mõjule käsitletud vöösims on.

Oli Toompea lossi peafassaadi projekteerija vahetult või kaudselt Louvre'i peafassaadi järelaime, kummalegi puhul pole Vene valitsuse arhitektike kaugemale jõudnud kui „sokli“-põhimõtte ja sokli vöösimsi-põhimõtte teostuseni. Et see saavutus — peale Claude Perrault' hiilgavat saavutust — õieti mingi teene pole, tohiks igale ehitustehnikulegi selge olla. Kuid ka mainitud kahe põhimõtte teostamisel saavutatud mulje on Toompea lossi peafassaadi projekteerija ise vähendanud nulli ligidale. Ta on seda teinud sammuga majesteetlikkusest naeruväärsusse: on „ilustada“ püüdnud lihtsal „sokli“-korda läbistavat värvat ja sellega anulleerinud „sokli“-korra lihtsusekontrasti; on „sokli“-korra akendele kaar-„ilustuse“ soetanud ja sellega veel kord anulleerinud soklikorra lihtsusekontrasti. Need kaks värvõtet on seda fataalsemaks lugeda Toompea lossi peafassaadi juures, et fassaadi ülemistel kordadel — peale näilise keskrisaliidi palee-akna — mingit väärtuslikku paleearhitektuuri polegi: pole olemaski mingit paleearhitektuuri küllusekontrasti „sokli“-korra lihtsusekontrastile. Perrault võis küll soklikorra aknad varustada segmentkaarega, kuna — ülemiste kordade külluslikult-majesteetlikkuse — „sokli“-kord Louvre'i peafassaadil ikkagi veel äärmiselt lihtne on; ka alumise korra akende ning vära ja portaalide mõõduka ilustamise juures. Toompea lossi peafassaadi projekteerija ei oleks pidanud üldse „sokli“-korra värvat ilustama, vaid „ilustamist“ laiutama ülemiste kordade fassaadil. „Sokli“-korral vajaliku rahu on Toompea lossi peafassaadi projekteerija hävitanud ka avaste väärsummeetriaga vära ümbruses: värvast ühele poole akna, teisele poole ukse teinud. On küll naeruväärt Toompea lossi peakorpuse ainsa fassaadiukse ette kinnitatud plekist uksevari, mis enese üle paista laseb pealegi kolmandiku ukseavausest. Kuid ilma selle enesest võimatu uksevarjuga oleks Toompea lossi peafassaadi „sokli“-mulje veelgi rahutum, veelgi alaväärtuslikum.

Juba enne võrdlemist eeskujuga oleme hinnanud ja selgitanud Toompea lossi peafassaadi ülemiste kordade

käsitluse: pole siin kübetki majesteetlikkuse kontrasti mis vajaks toetuda lihtsale-võimsale soklile; pole siin üldse mingit selge vormimõttega kivikeelt kindlaks määrata. Polnud öieti millekski „sokli“ ja sokli-võõsimssi vaja: oli vaja ainult — kasarmu-maapinnakorda, kuna fassaadi ülemised korrad — peale näilise keskrisaliidi nelja paleekna — on provintsikasarmu arhitektuurike.

Perrault aga on kõvasti põhistanud soklikorra lihtsa võimsuse olemasolu: sellele toetub 17,4 meetrit kõrgete korintisammaste hiigljärjestus, mis, ühes peasimsi monumentaalse voolavusega lõpmatu meloodiana, põhjustab terve fassaadi pühapäevselts aulise ja suveräänse mulje; kuna teeb üleliigseks tavalikke võtteid sellise pika fassaadi juures, hoiab eemale vajaduse käratsevate jaotuste järele risaliitide ja katusele kerkivate lisachitusekeste jäbi.

Toompea lossi peakorpusel, võrreldes Louvre'i peakorpusega, pole üldse fassaadi: praegune fassaad oleks vast siis fassaadiks arvata, kui temaga mõnitatud hoone poleks mitte hoone, milles iseseisva riigi ülemvõim tegutses, kui see hoone oleks — kasarmute kõrvaline korpus. Sellisele otsusele jõuame, võrreldes Toompealossi peafassaadi Louvre'i peafassaadiga, mida vahetult või kaudset järgiaimanut Toompea lossi idakorpuse projekteerija.

Louvre'i peafassaadi enese hinnangu suhtes olgu allakriipsutatud: ma ei taha kellelegi peale suruda oma isiklikku maitset. Prantsuse ja prantslaste kultuurisaavutusi püüavad sakslased tavaliselt ennem alla- kui ülehinnata.

KINKIGEM TOOMPEA LOSSILE RÖDUSAMMASTIK SOOME KRANIIDIST!

Nägime, et Toompea lossi idakorpuse väliskülg vastu Lossiplatsi on vormimõttetu ja kurbnaljakas kaharhitektuur. Nägime, et ee on kivikeelne *laesio majestatis*, Eesti riigiülemvõimu au mõnitus. See asjaolu sunnib küsima: kas poleks aeg kõrvaldada Toompea lossilt selline majesteediau mõnitus, kestev pealegi päevast päeva ja aastast aastasse?

Eesti kui väikeriigi laekal ega rahvalgi ei või vististi raha nii üliküllalt olla, et Toompea lossi terve idakorpus lammutada viimse võimatu välisarhitektuuri pärast ja asemele ehitada uus korpus iseseisva riigi ülemvõimu aule vastava fassaadiga. Tuleb siis küsitleda: on veel võimalik — on võimalik ilma praeguse idakorpuse enese lammutuseta — asetada viimase võimatu fassaad otstarbele vastavaga, s. o. riigisuveräniteeti repräsenteerida suutvaga?

Küsimuse kostmisel tuleb kõige pealt silmas pidada järgmist. Otstarbele hästi vastav — s. o. ehituskunstilise täisväärtusega — fassaad on tavaliselt hoone enese konstruktsioonist. Kuid ehituskunsti ajalugu tunneb ka erandeid ja — hiilgavaid. Viimaste hulka kuulub Louvre'i peafassaad aastast 1667—1674, kultuurmaailma täiuslikumaid arhitektuuriteoseid.

Claude Perrault' hiilgav ehituskunstiteos on tekkinud just — hilisema etteehitusena Louvre'i ennemehitatud korpusele...

Viimane arhitektuuriajalooline fakt väärrib meilt, eestlastelt, eriti elavat huvi. Toompea lossi XVIII sajandi lõpu idakorpuse välisarhitektuuri ebavastavuse pärast iseseisva Eesti riigiale.

Aastal 1652 määras Prantsuse Kuningas-Päike Louis XIV oma ametlikuks residentsiks Louvre'i; see oli enne residentsi valmimist Versailles'is. Louvre'i idakorpuse välisarhitektuur ei repräsenteerinud Prantsuse riigisuveräniteeti ja selle esindajat ning suurt ehitajat Louis XIV-dat; vähemalt mitte nii, nagu Louis XIV-da enese ja tema ministri Colbert'i *grand goût* soovis. Pealegi oli ja on peasissekäik Louvre'i idakorpuse kaudu. Nii tekkis Louvre'i peafassaad täiusliku arhitektuuriteosena — täpsalt-sarnasest hädast, nagu Eestil on Toompea lossi peakorpuse välisarhitektuuriga...

Eestit tohiks huvitada ka see ehituskunsti ajaloo fakt, et Louvre'i vana ida-

Omesti lausub ka sakslane Cornelius Gurlitt oma suure väljandes „Die Baukunst Frankreichs“ Louvre'i peafassaadi ja ta looja kohta: „See on renessansi klassiliste püüete uuestiülevõtt. Vaadeldagu Perrault' kavandi ülemkorra süsteeme nurgahituse juures: nad on komponeeritud Louvre'i õuearhitektuuri motiividest, nad on 16. sajandi kajastused. Kuid sellega ükski poleks Perrault rahuldanud Louis XIV ja ta ministrit Colbert'i. Ta ilmutas *grand goût*, valitses kunsti väheütleivate sõnadega palju ütelda: ülev ühtlus, selge rütm. Järjekindluse rahulik hoogsus mõjus valdavalt.“

Ka sakslane pidi jätma tavalise kidakeelsuse Prantsuse suhtes, kui tuli hinnata Louis XIV riikliku ehituskunsti ja eriti Louvre'i peafassaadi. Cornelius Gurlitt oli sunnitud — tähtsal määral Louvre'i peafassaadi kui maailma tunnustatud hiilgeteose pärast — tunnustama: Prantsuse ehituskunst oli ju XVII sajangul Pariisis nii peene käsitluseni jõudnud, milleni jõuda asjatult püüti sada aastat hiljem Ida-Euroopas ja nimelt ka Saksas eneseksi. Küll mitte Louvre'i peafassaadi ehituskunstilise täiuslikkusega teoseid, kuid ikkagi väga häid riiklikke arhitektuuriteoseid hakkas tekkima juba ka Peterburis — Toompea lossi praeguse peafassaadi projekteerimise ja ehitamise ajal. Toompea lossi praegune peafassaad aga on — äärmine näide ja tõendus Gurlittigi poolt väidetud idaeuroopalise võimetusel Louis XIV riikliku ehituskunsti stiilis midagi rahuldavat luua. Õnnetuseks on see idaeurooplaste äärmiselt vilets saavutus — iseseisva Eesti riigiülemvõimu hoone peafassaad.

korpus oli — enne praeguse peafassaadi omamist aastail 1667—1674 — lühem ja madalam viimasest, 4 meetrit madalam...

Neist maailmaehituskunsti ajaloo faktidest tuleb järeldada järgmist. Kui Eesti tahab riigisuveräniteeti repräsenteerivat väljendusvormi anda Toompea lossi praegusele idakorpusele, on see võimalik ilma viimase lammutuseta: on see võimalik praegusele idakorpusele vastava uue peafassaadi — ette-ehitamise läbi...

Sellise ehitusettevõtte teostus Toompea lossi idakorpuse juures on aga seda hõlpsam, et viimase enese projekteerimisel XVIII sajandi lõpul on vahetuks või kaudseks eeskujuks olnud — mitte Louvre'i idakorpuse ise, vaid selle 1667—1674. aastate peafassaad... Teatavasti on ka Eestiski linnade arhiivides leida Vene keisri Aleksander I aja „eeskujulikke fassaade“; kogunisti Valga linna-arhiivis leidsin isiklikult niisuguseid: see tõendab, et „Aleksandri klassitsismi“ õitseajal veel Eestis linnakodanikud oma majade konstruktsiooni pidid kohaldama „eeskujulistest fassaadidest“ ühele... Seda arusaadavam on, et „Katarina klassitsismi“ ajal, kui Toompea lossi idakorpuse projekteeriti ja ehitati, selle konstruktsiooni oli mõjutanud Louvre'i idakorpuse fassaad 1667—1674. aastaist. Toompea lossi idakorpuse ehitamise ajal oli Prantsusmaa klassitsistliku stiili arengu juhtija ja Pariisi klassitsismi levimise keskkohd; Claude Perrault ühes Pariisi ehituskunstiakadeemia asutaja Blondel'iga esindasid „Louis XIV stiili“ „akadeemilist“ või „palladianlis-antiikset“ või ülevlihtsa tasakaalu ning üleva rahu voolu kui prantsuse pärisklassitsismi eelõitsengut. Et Claude Perrault Louvre'i peafassaadi luues oli geniaalsel viisil sada aastat varem teostanud klassitsistlikud ideaalid, seda nähti ja imetleti aukartusega Toompea lossi idakorpuse projekteerimise ja ehitamise ajal. Et Claude Perrault oli Louvre'i peafassaadi luues geniaalsel viisil ühtesulatanud hiljem maailma vallanud klassitsismi ideaalide käsitluse — ka nende ideaalide vastase Bernini monumentaalse printsiipidega, monumentaalse „sokli“-printsiibiga jne., ja ka Louvre'i kaunima õuefassaadi XVI sajandi ehtprantsusliku renessansiga, — seda ei osatud Ida-Euroopas ega üldse tol ajal näha ega hinnata. Ka ei suutnud Ida-Euroopas ei Katarina II ega Aleksander I aja fassaadikumardamine, — võib olla Louvre'i peafas-

saadi mõjul tähtsal määral tekkinud — tähele panna, et Louvre'i peafassaad eeskujuliku arhitektuuriteosena oli tekkinud mitte enne, vaid pärast Louvre'i idakorpust ning tekkinud oli riiklikust hädavajadusest soetada riiklikku representatsioonivõimet varem ebaõnnelikult ehitatud hoonetele.

Selle järele tohiks päevaselge olla: etteehituse läbi Toompea lossi idakorpusele vastav peafassaad soetada oleks väga hõlbus küll just Louvre'i peafassaadi enese etteehitamise läbi Toompea lossile representatsioonifassaadiks.

Toompea lossi platsiveerse või idakorpuse praegusest välisseinast tuleks pisut ettepoole ehitada uue vajaliku konstruktiivse keskrisaliidi välissein. Tuleks lossi idakorpust kummaltki otsalt pikendada ja lõpetada Louvre'i idakorpuse 1667—1674. aastate otsrisaliidiga. Uute otsrisaliidide välissein hoiduks lossikorpuse praegusest välisseinajoonest samuti ettepoole nagu keskrisaliidi välissein lossikorpuse praegusest välisseinast. Risaliitide vahel tuleks uus maapinnakord ka pisut ettepoole laiendada praegusest, kuid vähe sissepoole uuest risaliitide-soklikorra välismüürist.

Risaliitide vahele uue soklimüüri ehitamine, ettepoole senisest, oleks vajalik juba sambapaaride rea kandmiseks kummaldi pool keskrisaliiti, mis omakord kannaks representatsioonivõimelist hiigla-peasimssi ühes hiiglafriisiga ja hiigla-katusbalustraadiga...

Otse üllatav, kui hõlbus oleks Toompea lossi idakorpuse väliskülj varustada — etteehituse teel — Louvre'i peafassaadiga, s. o. riigisuveräniteedi väljendusvormiga, mille *grand goût* igast arvustusest kõrgem!

Meie ei asu aga mitte kohe vaatlema, kas Louvre'i peafassaadi valdava võlvuse saladus — tema proportsioonide sifoonia — ka täpselt proportsiooni-mõõtude etteehitatav oleks Toompea lossi idakorpuse välisküljele. Tähendama peame ainult kohe: Louvre'i peafassaadi kompositsiooni pea-element — sammastikupaar — on kõrge 17,4 meetrit: tuleks Louvre'i peafassaadi täpselt proportsiooni-mõõtude tarvitamisel — kõrgendada Toompealossi idakorpuse soklimüüri, milleks tuleks Lossiplatsi pinda madalamaks kaevata.

Seda küsimust vaatleme ligemalt veel eelpool, ning hoopis teises valgustuses. Siin ruttan tähelepanu juhtima üllatavale leidusele.

Toompea lossi idakorpuse väliskülj vajab suurt balkonit. Mitte dekoratsiooniks. Vaid riigivõimu tegutsemistarbeks. Sellise riikliku hädavajaduse rahuldaks — üllatava representatsioonivõimega lisaks — Louvre'i peafassaadi kolonnaadide-paari taga tekkiv rõdude-paar... Sellega võime ütelda: Louvre'i peafassaadi — ta rõdudepaari pärast! — vajab Toompea lossi tänapäevane idakorpuse enama õigustusega kui tänapäevane Louvre... Louvre'i peafassaadi kolonnaadide-paari vajab Toompea lossi tänapäevase idakorpuse väliskülj nende kolonnaadide läbi tekitatavate — rõdude pärast: Eesti riigiülemvõimu tegutsemisvõimalduseks, ülitähtsaks — eluliseks otstarbeks. Eluline otstarve on aga ehituskunstis ainuke käskija, ütles Lõuna-Saksa hea arhitekt Gottfried Semper: oleks õigustatud Louvre'i peafassaadi etteehitamine Toompea lossi idakorpuse välisküljele juba Eesti riigiülemvõimu esindajale vajaliku suure rõdu pärast, mille ehitusesteetiline riiklik representatsioonivõime aga oleks ettegaranteeritud igast kriitikast kõrgemana.

Tõsi, Eesti riigivõimu esitajad vajaks väljumiseks „Valgest Saalist“ õieti ainult ühte Louvre'i peafassaadi kahest hiiglarõdust. Kuid vaja on ka ometi, esiteks, äravarjata Toompea lossi idakorpuse praegune võimatu katuse võimatute korstnatega ja võimatu korpuse ühendus katusega: Toompea lossi idakorpuse väliskülj vajab Louvre'i peafassaadi kumbagi kolonnaadi, kandma hiigla-peasimssi ja hiiglafriisi ning hiiglabalustraadi, mis nii hädavajalikud Lossiplatsil on Toompea lossi idakorpuse võimatu katuse, korstnate ning korpuse-katuse viletsa ühinemise äravarjamiseks — riigisuveräniteedi representeeriva iluga, kui igast arvustusest kõrgem... Vajalik on ka silmas pidada, et Toompea lossi idakorpuse välisküljele pole üldse mitte võimalik ehitada ühtainsat suurt balkonit või rõdu — ilma võimatu fassaadi veel võimatu-maks allamõnitamiseta: idakorpuse praegune kahfassaad

on liig vilets oma halvasti mõistetud eeskjuu, Louvre'i peafassaadi, kõrval...

Veel üks tähtis õigustus oleks Louvre'i peafassaadi etteehitamisel Toompea lossi idakorpusele. Viimase viletsa mulje põhjustab üliolulisel määral konstruktiivse keskrisaliidi puudumine, nagu varem nägime. Louvre'i peafassaadi konstruktiivse keskrisaliidi etteehitamine Toompea lossi idakorpusele ei oleks aga ainult ehitusesteetiline hädavajadus: vajadus „Valget Saali“ avardada ja paremini valgustada, see õigustaks ja nõuaks otse sellist etteehitust. „Valge Saali“ kahtlase lae vägev lisa-toetus platsi poolt tekiks ka — Louvre'i peafassaadi konstruktiivse keskrisaliidi etteehitamise läbi Toompea lossi idakorpuse väliskülje keskpaigale.

Louvre'i peafassaadi konstruktiivse keskrisaliidi etteehitamine Toompea lossi idakorpuse väliskülje keskpaigale, see avardaks „Valge Saali“ platsi poole rõdude lause-möödu võrd; see soetaks „Valgele Saalile“ senisest rohkem ennelõunast päikesevalgustust, lõunapoolsele rõdude viiva suure klaasukse läbi... Praegust platsi- või idapoolset päevavalgustust ei väheneks aga „Valgel Saalil“: saali kaks senist keskmist akent asetaks Louvre'i peafassaadi värava ülemine arkiosa — suur ark-pegelaken. Võimalikuks saaks konstruktiivse keskrisaliidi etteehitamise läbi „Valge Saali“ terve sisearhitektuuri, kõigepealt kahtlase lae, täielik ümberehitus ja lae kõrgendus kas või kolmanda korra laeni, mida ka saali avarus esteetiliselt hõlbustaks; lae tehnilisi toetusi saali sise-miste seinte tagant juure soetada on võimalik ülikülluslikes valikus saali vähemtähtsate kõrvalruumide ilu arvel.

Veel üks asjaolu õigustaks lugupidamist hõlpsusest, millega võimalik on Toompea lossi idakorpusele riigisuveräniteedi representeeriv peafassaad etteehitada Louvre'i peafassaadina. Louvre'i peafassaadi kesk-mise konstruktiivse risaliidi etteehitus võimaldaks Toompea lossi idakorpuse välisküljelt kõrvaldada värava-inetuse ja soetada ideaalselt-vastava peasissekäigu riigikoguhoonesse. Tuletame ainult meele, et Louis XIV ja Colbert Claude Perrault'l terve fassaadi etteehitada lasksid Louvre'i vanale idakorpusele just sellepärast, et viimase kaudu oli peasissekäik Louvre'i, tolle-aegsesse kuninglikku pealossi. Jällegi pean juure lisama: Louvre'i 1667—74. aastate peafassaadi etteehitust vajab Toompea lossi tänapäevne idakorpuse enam kui tänapäevne Louvre; samuti Louvre'i peafassaadi keskrisaliidi käsitlust antiikse templifassaadina. Sest templifassaad sissekäigu kohal Eesti parlamenti on veelgi vastavam ja vajalikum kui tänapäevasele Louvre'ile: äripäevased erakonna-huvid jäägu — templi ette...

Louvre'i peafassaadi täpsates proportsioonides etteehitamine Toompea lossi idakorpuse välisküljele oleks — nagu nägime — nii võimalik kui hõlbus. Selline etteehitus kõrvaldaks aga Toompea lossi idakorpuse senise välisarhitektuuri kui *laesio majestatis* Eesti riigisuveräniteedi aadressil.

Praegu mainitud saavutus oleks ise juba küllaldane õigustus — just Louvre'i peafassaadi etteehitamiseks Toompea lossi idakorpusele.

Kuid selline etteehitus laiendaks ja süvendaks — ettegaranteeritud nõidusvõimuga — riigi rahva aukartust ja armastust riigi ülemvõimu vastu viimase valdavalt võluva väljendusvormina, alati nähtavaga nii huvi- kui palverändurile... See oleks ise juba küllaldane õigustus Louvre'i peafassaadi etteehitamiseks Toompea lossi idakorpusele.

Kaks viimast suurt õigustust täiendades eelpool käsitletud ehituskunstiliste ja riiklike eriõigustustega, peame lausa väiklaseks arvama ühe rahvusliku auahnuse mitte-rahulduse, kui Louvre'i peafassaad ja pealegi täpsates proportsioonides etteehitada Toompea lossi idakorpusele. Nimelt Toompea lossi sellisele uuele fassaadile võiks ette heita: ta ei oleks — algupärane ehituskunsteos; ta ei oleks Eesti algupärase ehituskunsti hiilgenumber, kuigi ehituskunstiliselt hästi ja eestilisest põhjamaisest igavesest ehitusmaterjalist loodud saaks.

Täielikult kopeerida Louvre'i peafassaadi Toompea lossi idakorpuse ette just ei tulekski. Juba sellepärast

mitte, et Toompea lossi idakorpuse ülemise korra ruume valgustavad platsi poolt reaalsed aknad.

Louis XIV-da ja Colbert'i *grand goût* rahuldab Claude Perrault oma fassaadiga nii väga, et see muutumatult etteehitati — 4 meetrit madalamale ja märksa lähemale vanale ilmetule korpusele: sel põhjusel on Louvre'i idakorpuse ülemise korra välisseinal tõeliste akende asemel dekoratiivsed medaljonaknaimitatsioonid. Toompea lossi idakorpuse ülemise korra vaestemaja-aknad tuleks uue fassaadi etteehitamisel jätta tõelisteks akendeks; ainult nendele tuleks soetada Louvre'i peafassaadi medaljon-aknaimitatsioonide vorm ja ehted. Louvre'i peafassaadi kolonnaadi proportsioonid võimaldaks Toompea lossi idakorpuse väliskülje ülemise korra ruumidele platsi poolt mitte senisest halvema valgustuse. Tõeliste medaljonakende käsitlusel oleks võimalik Eesti arhitektuuril isegi juhus püüda pisut võistelda Claude Perrault'ga — Louvre'i XVI sajandi ühe õuefassaadi dekoratiivsete vormielementide järgiaimamise maitses.

Hoidume siin hea või halva ennustusest: jätame kaalulemata, kas Eestil võiks õnnestuda oma- või välismaiselt ehituskunstnikult Toompea lossi uue peafassaadi sellise kavandi saada, mille teostus kõrvaldaks Claude Perrault' fassaadi võimuga *laesio majestatis* Toompea lossi idakorpuse välisarhitektuurilt, võluks samuti rahvast aukartusele oma riigi suverääniteedi ees ja selle armastusele. Hiljem vahest asume vaatlema, mida siin ennustada lubaks ehituskunsti ajalugu ja kunstiteadus.

Koondame vaid tähelepanu millelegi veel tähtsamale, kui seda oleks Toompea lossile suveräänse muljega ja selgekeelselt suveräänse vormimõttega peafassaadi saavutamine algupärandina ning Claude Perrault' omaviisi maailma kriitikast kõrgemal seisvanagi.

Toompea lossi idakorpusele hõlpsasti täpsates proportsioonideski etteehitav Louvre'i peafassaad võimaldaks — väärtuslikult algupärase koguarhitektuuriteose loomingu Toompea praeguse Lossiplatsi ja lõunakallaku pinnal: see arhitektooniline kogukunstiteos suverääniseeriks germaanide ja slaavide usurpatsiooni poolt õige võimatuks labastatud-provintsistatud Toompea arhitektoonika ning muudaks Toompea — lõuna ning lõuna-ida poolt — maailmas ainuliseks ja sellega algupäraseks linnaehituskunstiteoseks ühes suures stiilis ja selle varjundite sinfooniana...

Seda võimaldaks ainult Louvre'i peafassaad, etteehitamisel puhul täpsates proportsioonides Toompea lossi idakorpusele; Toompea lossi selline uus peafassaad jääks autonoomseks osaks mainitud linnaehituskunstiteosest.

Algupäralise ehituskunsti harrastajatele näitan ma teine kord, kuidas just ja ainult Louvre'i peafassaadi etteehitus Toompea lossi idakorpusele võimaldaks Lossiplatsi ümberkujunduse ja *grand goût*'ga ümberloomingu maailmas ainuliseks linnaehituskunstiteoseks.

Tartu Vesiravila

Vesiravila asutamine A/S. Pärnivabriku poolt 1926. a. Tartus Pikal tänaval on tingitud mõttest otstarbekohaselt ja üldsusele kasulikult ära tarvitada pärnivabrikust järele jäävat hapnikkudega vett, mis, nagu katsed näidanud, mõjub hästi paljude haiguste ravimisel, ning alates 1. III. 1926. a. ongi Vesiravila edukalt töötanud. Kuivõrd oluliseks ta on sanud, näitab kasutajate kogukas pere — suvel üle 100, talvel 30—40 inimese viibimine ravilas iga päev, kusjuures abitarvitajaid on ka välismailt — Tampereist, Stokholmist, Berliinist, Vilnost, Riist j. t. Ravila võrasteraamatust leiame välismaa professorite ja konsulite ning koguni paavsti nuntsiuse nime. Kõigile neile on Tartu Vesiravila, mida juhivad direktorina prof. dr. med. L. Puusepp ja assistendina dr. A. Schmalz, andnud arstiabi ja tervist. Et väga suur protsent (umb. 80%) ravila külastajatest on välismaalased, siis näitab see, millise hea hinnangu ja kuulsuse osaliseks ta on saanud.

Tartu Vesiravilas arstitakse järgmisi haigusi: närvihaigused (närvinõrkus, hüsteeria, kõiksugu närvi-põletikud, iäias, neuralgia, halvatused), sise- ja sekretsiooni rikked (näit. rasvumine), reumatism (igasugusel kujul), ainevahetushaigused (näit. suhkruhaigus, podagra), südamehaigused, kopsuhaigused (näit. kopsutorude põletik), kroonilised mao ja soolte ning seedimise haigused, neeruhaigused ning naistehaigused ja nahahaigused, luutiisikus jne.

Vesiravilas töötavad aasta läbi balneoloogia (pärmivedeliku-, süsihappe-, hapniku-, ekstrakti-, soola-, iste- ja lihtvannid), hüdroterapia (veega ravi), elektriga ravimise (elekttrimassaž jne.), valgusega ravimise (kõrgustikpäike, soojuspäike jne.) ja massaaži osakonnad. 1929. a. jooksul on neis teostatud 20.000 mitmesugust protseduuri, neist üle 14.000 vanni antud arstlikul juhatusel ja järelevalvel.

Vesiravilas on II-se ja I-se klassi vannituba, suur valgusrikas duširuum, tuba kompresside tegemiseks,

elektrikabinett ja valgusega ravimise tuba, eraldatud masseerimise toad, rikkalik teaduslikul alusel korraldatud laboratoorium jne.

Peale vannikäimist, dušivõtmist või mõnda teist raviprotseduuri peavad haiged arsti poolt määratud nõuete järele kuni 2 tundi või kauem heledas, vastu päikest puhkeruumis omaette mees- ja naishaigetele eraldatud palatites kušettidel puhkama.

Ravilal on oma ootetuba ja lugemissaal. Iga ruum on hügieeniliselt hästi korraldatud ning eeskujuliku ventilatsiooniga varustatud, laual värsked lilled. Kõetakse ravilat keskkütte abil, kuna ravilal oma veevõrk ja muu vastav sisseseade.

Vanne antakse: söehapu-, praaga- (pärmivedeliku), liht- ja vahuvanne. Ravilal on ka oma söehapu segamise aparaat nagu Haapsalus, Kuresaare j. t.

Huvitav on ravila elektrivann, mille sisseseade valmistatud Tartus Madissoni töökojas. Puusõe hiiglalampide abil saavutatakse kuni 40—70° vanni. Samas ruumis asub elektri-istevann.

Duširuumis viibib haige ½—2 minutit. Siin lastakse veejuga terviseotsijale ja masseeritakse tema ihu sel teel. Tarvitada võib sooja 40° ja külma — 10° 5 atmosfääriga juga. Lahkudes duširuumist on haige meeleolu kõrgemal määral hea, mõnutunne täielik.

Kogu eeskujuliku ravila personali kujundavad 9 inimest, kelle töö ja tegevus otstarbekohaselt ja ratsionaalselt mehaniseeritud.

Majanduslikult juhib ettevõtet A.-S. Pärnivabriku direktor H. Grünthal, kelle energilist tegevust mõlemas asutises a.-s. näib ka väärikalt hinnatud olevat kuld-paberossitoosi kinkimise kujul.

Kuna vesiravila (pärmivann maksab 90 s. — 1 kr.) on siiski mõeldav üksnes juuremaksu tõttu, siis püsib ta õieti pärmivabriku arvel.

Tartu Vesiravila on eriti tähtis lõuna-estlasele, kuna nüüd ta võib ära jätta kulukad kaugemale terviseallikaile sõidud.

Golombina

OLI imelik jõuluõhtu... Vihm prõgises katusel ja pladises aknal, millest koonusetaoline vaade avarusse lõppes vilkuva tänavlaternaga. Igatseti lume, ent taevaletuuses triivisid sünged pilvelademikud, mattes maha jõuluunelmad kellukeste tilinal sõitvaist saanest ning varjasid isegi selget tähis ööd. Ja korraga algasid kirikukellad ammutuntud mängu — seekord aga midagi õõnsakõlalist, rõskusest tumestatud.

Varik viskus laisk-aeglase liigutusega sohvalt lamavast asendist püstseisakusse. Nööpinud kinni särgikaeluse, heitis vaid katkelise pilgu väikesse seinapeeglisse, kust vahtis vastu kõhn, sirgjoonne nägu, veidi raskevõitu, ent rahulolust läikivate silmadega.

Temalgi, väikesepalgalisel kontoriametnikul, oli jõuluõhtu — küll vähepakkuv toitude nappuses, see-eest aga külluses uinakuid töötav. Siiski pudel punast lauaveini ning mõningad pikakaelsed õllepudelikud olid ostetud juhuks, kui mõni sõber võtab vaevaks teda austada külastamisega.

Oli täna poole kuupalga suuruses lisatasu saanud — see'p see põhjustaski ta muidu tüdinevad näole vaevalt märgatava muige tekkimise.

Kui kuukahvatud küünlaleegid lõid kuuse okstes kiirgama ning värske vaigulõhn nägematult vallutas paberossisuutsuse toa, Elmar Varik nagu kangestus rinnukil laual — pilusilmne pilk suunatud marlekardinaga kaetud aknale.

Veetis ju esimest jõuluõhtut täiesti üksi. Käharpäine proua Lii, ta tavaline korterikaaslane, pidi täna paratamatult loobuma külaskäigust, kuigi just nüüd Elmar oleks vajanud kedagi, kes oleks õrn. Ta luisele näole valgus sapine naeruvine, nagu näeks vaimusilmas proua Liid oma hobuseparsnikust vana mehenässi seltsis jõulukuuse ääres piinlemas.

Kui meeeldi ta tuleks siia! Sööksime üheskoos maiustusi, jooksisime punast lauaveinigi ja siis...

Vaesekene!

Keegi trampis ukse taga jalgadega.

Elmar turgahatas peaaegu pahasena püsti. Kas viimati ehk mõni arvet nõudev kingsepp või teab kes — mõtles, käsi kuidagi vastumeelselt kuue käikseisse toppides. Tulija oli tედretähine kunstnik Laansoo — õieti piltide kopeerija, mingi antikvaari juurest, põhja minemas ja võrdlemisi ropu suuga poiss, jõuluööks igatahes ebameeldiv seltsiline.

— Noh! Kes kurat sind jõuluööl veel jalule ajas?

— Külme... Istub kui mõni purzui siin, naeris tuleja, ning Elmar nägi ta punaseist silmist ja niiskest, kuidagi laiaksveninud suust, et mees oli jällegi purjus.

— Tulen — üks jalg rentsliis, teine kõnniteel... Ja näe! teisel aken valge...

— Istu aga peale. Mulgi täna nii üksik olemine.

— Nii... Täna's sinu tüdi teise mehe sängis või...

— Olgu, Elmar vihastus siis veidi närvliku liigutusega tõmbas sohva nurgast õllepudeli nähtavale.

— Pisike pühade sissejuhatus; ja kavalalt ühest silmakurust piiludes ümises: — Sul vist juba tehtud...

Nähes aga Laansood, kes oli hooletult sohvale vajunud, üksisilmi seinäärset pilti seiramas, heitis temagi pooliku pilgu kaunile naise näole, lausudes:

— Ostsin teise õige odavalt vanaturult... Mõtlesin kellelegi väikest...

— Kurat ja tuline põrgu! lõikas Laansoo, see on ju Colombina, ning pilti maalimisest veel värviga kätesse haarates pomises:

— Colombina... Bernardino Luini Colombina...

Elmarit läbistas tuksatus, nähes teist kuidagi õgiva pilguga pilti kiinduvat. Ta ei suutnud tabata, miks võib tühipaljas Colombina nimetus anda põhjust ärevuseks.

Tabas Laansoo suunurgis kavalavõitu naeratus, nägi altkulmu temale heidetud pilkugi, ja kuulis siis:

— Ah! ilmaasjata ehmusin. Mõtlesin, et midagi väärtuslikku... aga koopia tühi! Ning flegmaatilise liigutusega pilti väikesele nurgalauale heites sõnas:

— Prosit, jõulud!

— Prosit!

Variku järelepärimisele, mis siis õige selle Colominaga lahti on, vastas kunstnik teesklevalt:

— Oli mul kord üks pisike modell — just säärase näoga. Üks mis üks...

Ent millegi pärast muidu nii sõnarohke Laansoo jäi vaikseks, näis, nagu valmistaks talle mingi sisemine rahulolematus tuska. Ning enne keskööd, veidi unisemaks muutununa, tõusis ta järsku.

— Hääd ööd! Ma tulen homme — ehk siis... Kurat! See raamatukaupmees Luigaga võetud päätäis kisub laud kinni.

Kuuldes mineja raskeid samme tundis Elmar enesel lasuva surve kergenemist ja peaaegu vabisedes haaras nüüd omakorda pildi. Ta ei teadnud isegi, miks teda läbistas palavuselaine, leidis aga korraga end mõttelt:

— Aga kui ostsin originaali? Maali, mis sadu tuhandeid — ei! — koguni miljoneid väärt! Paljudelegi on õnn naeratanud... Miks ehmus Laansoo? Tema kui asjatundja — küll tema juba teab.

R. KIVIT.

TALUISA ARULAST.

Mis ta rääkis mulle oma tuttavast plikast, oli küll väljamõeldud loba...

Ja otsustades, et pääle pühi läheb tuttava antikvaari juure, peitis pildi riidekappi, lukustas selle ning heitis rõivais voodile. Ent uni ei tulnud.

Vähemad ja suuremad rahatähed virvendasid alalõpmata kiusajatena silme ees, ja ta pidi mitmed korrad pilti vaatlema, enne kui vastu hommiikut roidununa lühikesse uinakusse suikus.

Juba esimesel päeval pääle pühi ametist tulles pöördus Elmar oma tavaliselt koduteelt päätänavasse, et külastada tuttavat antikvaari ja kutsuda teda kaasa paljutöötavat maali silmitsema.

— Pole kuulnud varemini, et meil siin oleks müüa selle töö koopiaid, lausus luitunud vanamees veel ukسل.

— Ehk mõni optant realiseeris.

Enesevalitsemisest hoolimata Elmari ukse käepidet haarav käsi värises. Vaevalt astus ta esimese sammu üle läve, kui ta häämeelst õhkuv pilk tardus, nähes oma voodit segipaisatuna ning kapiust praakil, kust valendas ühte nurka kuhjatud pesu.

— Kes siin...!

Tormates perenaise tuppa kähistas:

— Kes siin... käis?

Pahaaimamatult vastas keskmistes aastates proua:

— Härra Laansoo. Ütles, et viivat siit ära ühe oma pildi. Käis hommikul kohe pääle teie äraminekut.

Oli ilmselt selge, et maal oli varastatud.

— Õige mees jõudis varem jaole, ümises antikvaar kahetsevalt. Elmar ei kuulnudki teda — ühe hüppega oli ta kapi juures, puistas kogu pesu põrandale laiali, raputas voodikottigi, ja siis, nagu ärevusest ja vihast punetamas, palituhõlmad lahti, jooksis välja, jättes hämmastunud perenaise ja antikvaari kokkunutena tuppa.

— Noh, teeb viha küll, kui terve ports raha läheb nina eest lendu, torkas antikvaar, sülitades põrandale.

* * *

— Mis te soovite? lipsas ust avava neiu karmin-punaste huulte vahelt.

Elmar jahmatas, leides oma pilgu neiu puudrirohkest näolapilt libisenuna poolavatud mantli lõikesse.

— Kus Laansoo?

— Pole kodus... juba hommikul läks välja.

— Kas sõitis? Kuhu!

Ja tüdruk tundis end niivõrd kõvasti õlgadest muljutavat, et kiljatas:

— Ai!... härr... Ei tea.

* * *

Elmar ruttas kriminaalpolitseisse.

— Rääkige asjalikult, härra. Mis teil varastati? — päris ümmarguse, rasvase näoga mehekolask, muutudes juba rahutuks Variku segastest sõnakatkenditest. Keegi teine' lisan, hetkeks telefonikõnet katkestades:

— Kuulsid: Colombina. Mõni löi vist naise üle!

— Naise?... Kallihinnaline maal!

Saanud rahustava teate, et küll politsei juba varga enne piiri tabab, siirdus Elmar koju. Ent ärritusest ülipingul närvid ei lakanud tekitamast uusi mõttekujutlusi. Ta kartis, et variseb kokku või hullub etteheidetest oma hooletusele ja kahetusest.

Veetnud nõnda mõningad tunnid toa hämaruses, lõpuks ta ei suutnud enam taluda üha suurenevaid sisehäali ning oli sunnitud vaheldust otsima jalutuskäigus raudteejaama, kus pääle tüütavaid pärimisi ühelt jaama korrapidajalt langes lause:

— Hommikul oli siin küll üks kahupää. Riia rongiga vist sõitis teine.

— Saatan!

Kui õhtul kriminaalpolitseist saabus teade, et sellise nimega härrat enam linnas ei leidu, sattus Elmar sellisesse rõhutud meeololu, et kartuses iseene pärast veetis järgneva öö kellegi ametikaaslaste pool.

* * *

Elmar sõitis Riiga. Realiseerinud oma asjad ning võtnud välja väikese pangahoiusumma, sai kokku mõne nädala tarvis jatkuva summa. Ärigi oli ta tungiva palve pääle vastutulelik ning lubas ta paariks kuuks terviseparandamise otstarbel puhkusele. Kuigi kogu ta tutvusring laitis ära selle nõu kui ettemõtlematu ja kasutu, Elmar jäi kurdiiks välistele häältele — kuulas vaid iseend.

— Võita on mul palju, aga kaotada mitte midagi, lausus rongi lahkumisel.

— Vahest ainult tühipaljas elu, kohmas üks ta ärikaaslastist vastuseks.

Näis olemasolevate andmete järele, et varas pääle paari ebaõnnestunud müügikatset Riias siirdus Berliini. Riias avanes Elmaril võimalus saada kindlaid andmeid pildi ehtsuse kohta, ja see aina lisandas mürki ta niikuinii pingul ergukavva. Olles alalisest ärevusest äärmuseni kurnatud, see teade mõjus talle kui annus kokaiini, õhutades teda ettevõtetud sihti jätkama.

Ta ärkas nagu unest, kui rong seisatus hääletult Friedrichstrasse jaamas. Berliin oma ulatuses neelas Laansoo jäljetult. Kõik järelepärimised osutusid asjatuiks. Konsulaatki, esiti Elmarile vastu tulles andmete muretsemisega, tüütus lõpuks.

Laansoo jäi kadunuks.

Veetnud vaid ühe nädala Berliinis, Elmar leidis oma rahatagavara peaaegu nullini vähenenuna; jäi üle ainsam võimalus: pöörduda tagasi kodumaale ja matta maha iha kadunud õnnest.

Ent üks päev enne ärasõidu kavatsust ta pooljuhuslikult leidis ühest õhtulehest märkuse: — ...Keegi tundmatu isik tahtis kunstmuuseumi müüa Bernardino Luini „Colombinat“. Kuna pildi ehtsus pole veel tõestatud, jäädi äraootavale seisukohale. Müncheni muuseumi ringkonnad tunnevad ka huvi haruldase maali vastu...

Järelepärimisega pöördudes hotelli, kus Laansoo peatus, vastati säält, et härra sõitnud öösise rongiga Müncheni.

Elmaril jätkus raha Regensburgini pileti ostmiseks. Ta kahtles-kahtles, ent siiski sõitis. Algas matk piki raudteed... Öhtuti, kui ta näljasena ja väsinuna mõne asula ukse tagant öömaja palumast peletati, voolas ta hing tulvil täis sappi, ta oleks põrmuks tampinud esimese vastutuli; kuid ees oli tühi lumine tee.

Ta ei kahetsenud, sest veel helkis eel lootus jõuda eesmärgile, kuigi ajuti kerkisid painajalikud mõtted otsimise asjatusest. Mõistus ütles: millega tõestad oma omanikuõigust pildile? Kas nende kriminaalpolitsei paberitega? Päh! Kes arvestabki sinusuguse kasimatu ja nälginud hulgusega. Ta nälgis, magas ööd küünides või istus suitsunud külakõrtsis, seni kui peremees ukse selja taga kinni virutas, vandudes endamisi inimeste vaesust ja ihnust viimaseil ajal. Selle vastu hommikud oma karge õhu ning selgete vaatepiltidega silmapiiril helkivaile mäeahelikele surusid Elmarisse elujõudu ja usku.

Jõudes Müncheni Elmar tundis end veel mannetumana kui varemini. Üleelatud äpardused olid surunud jälgi ta hinge. Esimene hommikupoolik möödus täielises mittemidagitegemises, alles pääle lõunat ühes linna vaeste söögimajas einetades kuulis ta pool-tahtmatult kahe armetu välimusega kaaseinetaja jutlemist.

— Kus oli ikka tõpral raha. Ühe pildiräbala eest säärane summa!

— Vaesel töölisel aga pigistab vere koos hingega välja.

* * *

Öhtul astus Elmar suurtööstur Tildeni majja. Möödus enne terve veerand-tund teenriga vaidlemisel, kes kehva välimusega meest kerjuseks pidas, kui ta pääsis peremehe jutule.

— Otsin, aga saatsin Dresdeni, põristas rõugearmise näoga miljonär sigarisuitsupilve varjust.

— Dresdeni! karjatas Elmar. — Pilt oli varastatud! Mina olen omanik.

Kahekõne lõppes sellega, et Elmar visati uksest välja. Ta muutus nüüdsest pääle ükskõikseks oma välimise mina vastu, magas linna öömajas, sõi vaesteköögis, hoidis eneses elu vaid veel selleks, et elada mõttele „Colombinast“.

Peagi ta otsimis- ja õiglusjānu muutus kättemaksuihaks Laansoole. Sellest hetkest pääle ta hakkas ringlema luksusbaaride, kabareede ja teatrite lähikonnas. Oli üks udune talveõhtu, kui ta üdini värisedes külmast oma varitsuspaigast Residenzteatri esisel platsil märkas Laansood ühe daamiga väljumas autost. Varik seisatus laterna valgusjoas ja püüdis kinni teda riivava Laansoo pilgugi. Kuid järgnevat ükskõikset möödumist ei suutnud ta enam taluda ning virutas oma jõuetus vihas mehe tänavarentslisse, milline tegu viis ta politsei arestimajja. Alles siin temas kerkis esile küsimus: mida ma otsin? — Oma õnne! Rahajānu oli see, mis mind kiskus rahulikkudest rööbastest eksisõitule. Esimest korda ta tundis võimsat kojuigatsust, ent oli juba hilja. Ta juures omandasid juba anormaalsuse tundemärgid ikka selgemat ja selgemat kuju. Ta ööd muutusid vaid lõputa sonimisiks „Colombinast“.

Varikust sai kodutu, haiglane hulkur.

Kuu hiljemini ilmus ühes väikelinna kohalikus lehes õnnetuste all teade:

...N. linna öömajas hüppas möödunud ööl Eesti vabariigi kodakondsusse kuuluv kodanik Elmar Varik narilt pää pääle tsementpõrandale ning murdis kaelaluu. Varik põdenud vaimuhaigust ja kambrikaaslaste jutustuse järele olevat ta sel ööl lõikavalt kisendanud: „Colombina“, millele järgnenud hüpe. Nagu nüüd selgunud, on Varik põgenenud Müncheni arestimajast ja hoidis oma päritolu kuni surmani politsei eest varjul.

„Olioni“ tellimisi

võtavad vastu kõik postiasutised ja paremad raamatukauplused.

Tellimishind aastas 6 kr., poolaastas 3 kr. Üksik nr. 50 senti.

Address: «Olion» — Tartu.